

leaf 1

IO. ERNESTI FLOERCKII,
I. U. D.

PRÆNOTIONES
IVRISPRVDENTIÆ
ECCLESIASTICÆ

IENÆ,

Apud IOANNEM FELICEM BIELCKIVM,
M DCC XXIV.

IO. ERNESTI FLOERCKII
I. U. D.
PRÆNOTIONES
PARIS PRÆVIDENTIAE
TECHNÆSTICÆ

IN V. A.
APUD IOANNEM PELLERINUM
M. DCC. XXV.

PERILLVSTRI, GENEROSISSIMO AT-
QVE EXCELLENTISSIMO DOMINO,

DOMINO
FRIDERICOGOTTHILE
MARSCHAL,
DICTO GREIF,

EX NOBILIVM IMMEDIATORVM
FRANCONIÆ ORDINE, TOPARCHÆ IN
OSMANSTEDT, EINOED ET
ERLEBACH,

SERENISSIMORVM DVCVM
SAXO-VINARIENSIVM MINI-
STRO STATUS INTIMO ET PRIMARIO,
SERENISSIMI DVCIS RE-
GENTIS

SVPREMO AVIÆ MARESCHALLO ET ASSES-
SORI CVRIÆ PROVINCIALIS SAXONICÆ
DOMINO SVO AC PATRONO
GRATIOSO

PERENNEM A DEO FELICITATEM!

*Perilluſtris, Generoſiſſi-
me atque Excellentiſſime Domine,
Domine Gratioſe,*

Qui magnis viris & Mæ-
cenatibus, PERILLV-
STRIS DOMINE, li-
bros dedicare conſecrare-
que intendunt, propriis ſolliciti
eſſe ſolent de conquirendis cauſis &
rationibus, quibus temeritatem
ſuam excuſare poſſint. Mibi vero
non neceſſe eſt, cauſas longe lateque
querere, cum illas habeam in prom-
tu. Primum enim ſingulare TVVM
erga literas earumque cultores ſtudi-
um, eximiumque TVVM de iis ſen-
tiendi iudicium, me ad hoc indu-
xit, ut has pagellas, nulla ſane
eruditione refertas, TVÆ cenſura,
ea, qua decet, animi ſubmiſſione
ſubiiciam, ut ſiquid in iis erratum
ſit, in ſecundis curis emendare li-
ceat.

ceat. Deinde singularis Tua benevolentia & humanitas, qua me complexus es, mihi persuasit, TIBI non ingratum fore, ut per inscriptionem alicuius speciminis Academici testimonium qualecunque meæ erga TE reuerentiæ cultusque TIBI exhibeam. Denique maxima TVA cura providentiæque, quam in adaugendo splendore & incremento huius Academia geris, me plane impulit, ut TIBI, de vitæ meæ genere, quod hæcenus per aliquot annos studiosæ iuuentuti varias iurisprudentiæ partes prælegendò, exercui, rationes debitas redderem: quod exhibitione huius leuis opusculi, aliquo modo præstare volui.

Accipe ergo, PERILLVSTRIS DOMINE, benigna fronte hoc exiguum munusculum in devoti & obsequiosi animi tesseram, & tanquam rudimentum maioris inde extruendi operis. Quod reliquum est, summum Numen perpetuis efflagito precibus,

cibus, velit TE, cum Perillustri TVA
familia, semper saluum & incolumem
ad seros usque annos conservare,
prudentissima & saluberrima
TVA consilia dirigere & beare, ut in
serenissima Domus Saxo-Vinariensis
gratiosissimam approbationem,
totiusque reipublice, nec non
huius Academia utilitatem & incrementum
vergant.

Denique totum me meaque studia
TIBI committo, deuotissime petens,
vt TVA gratia patrociniisque, quo
me haectenus prosequi non dedignatus
es, imposterum erga me continuare
velis. Summam semper reuerentiam
cultumque TIBI spondeo

Tui Perillustri Nominis

cultor obsequiosissimus
Jo. Ernestus Flöercke, D.
P.R.E.

PRAEFATIO.

Postquam haecenus per aliquot annos divina gratia studiosae iuuentuti inter alias Iuris partes Ius quoque Ecclesiasticum praelegi, & fundamenti loco mearum recitationum IO. SCHILTERI *ICti eximii institutionibus iuris canonici*, quae tam propter concinnam methodum, quam materiarum selectum aliis eius generis compendiis praeferenda sunt, usus sum; Desideravi in hoc autore inter alia, quod nimis pauca eaque satis obscura de prudentia iuris ecclesiastici in genere praemiserit. Sicut vero in omnibus disciplinis tractandis utile, imo necessarium est, accuratam notitiam de natura, principis & subsidiis illius scientiae habere, quam quis addiscere vult: siquidem his generaliter cognitis multo facilius ad materias ipsas progressus fieri potest; ita quoque in iuris prudentia ecclesiastica tradenda omnino requiritur, ut antequam de singulis materiis iuris ecclesiastici in specie agatur, de ista prudentia in genere, eius vera indole, fontibus & adminiculis dissertatur. Et quoniam Doctores communiter, qui ius ecclesiasticum per modum sive compendii sive systematis tam inter Pontificios, quam Protestantes scripserunt, talia praecognita, vel plane non, vel admodum parce tractarunt: sed statim ad ipsa rerum ecclesiasticarum argumenta processerunt; Omnino neces-

PRÆFATIO.

sarium esse duxi, auditoribus meis in explicando iure ecclesiastico de prudentia iuris ecclesiastica in genere prægustum dare, & quasdam theses ea de causa, quas discursibus uberius illustravi, in calamus ipsis dictare, ut his præmissis leviori via singula iuris ecclesiastici capita intelligi poterint. Quum vero nonnulli a me petierunt, ut has dictatas theses publice ederem; nolui horum desiderio deesse, in primis cum obseruarem, multos errores in iis describendis irrepisse. Has igitur magis politas longeque auctas, quam in collegio eas proposui, in præsentiarum sisto. Institutum meum in eo consistit, quod primum de iurisprudentiæ ecclesiasticæ existentia & necessitate: deinde de eius definitione, tam verbali, scilicet synonymia, & homonymia, quam reali: postea de illius diuisione, subiecto, obiecto, fine: porro de eius principiis seu fontibus, subsidiis & differentiis a reliquis disciplinis: denique de istius præcipuis scriptoribus, nec non de methodo eam tractandi succincte & perspicue differuerim. Vt plurimum propriis meditationibus usus sum, nonnunquam aliorum quoque rationibus adiutus. Quum autem ius principum circa sacra præcipuum fundamentum iuris ecclesiastici sit, ex quo omnes leges ecclesiasticæ derivanda sunt, & quod circa omnes & singulas materias iuris ecclesiastici sese exerit, necessarium esse putavi, aliquid etiam in his prænotionibus

PRAEFATIO.

nibus de eo attingere. Et quia variae de isto iure, tam Theologorum, quam Iurorum opiniones sunt, & alii in excessum, alii in defectum inclinant, meam de eo sententiam breviter, sed factis distincte exposui, secundum quam omnes controversiae etiam maximi momenti hac de re occurrentes facile decidi possunt. Quod autem nonnunquam a sententiis communiter receptis secessum fecerim, hoc mihi nemo vitio vertet, cum id non sine ratione factum sit. Si vero aliqua in re forsitan lapsus fuerim, eo facilius veniam me impetraturum spero, cum primus talia praecognita scribere aggressus sim, nullumque hac in re ducem, quantum ego novi, habuerim. Equidem scripsit iam IO. DOV-IATIVS, Gallus doctissimus, *Praenotionum canonicarum libros quinque, Parisiis 1687. 4.* editos, ut perspexi ex *Actorum Eruditor. Lipsiensium Supplement. Tom. I. p. 20.* sed ob raritatem huius libri, illum inspicere hactenus mihi non licuit, licet summa animi anxietate eius copiam adipiscendi quaesiverim. Accepi tamen CHRIST. GODEFRIDVM HÖFFMANNVM, Iurum antea Lipsiensem, iam vero Viadrinum celeberrimum, huius libri editionem cum notis adiectis iterum parare: Interim meum laborem propterea nolui differre, nec spero eum inutilem vel superfluum futurum esse, cum hic DOV-IATIVS agat saltem de praecognitis iuris ecclesiastici iuxta statum Pontificiorum, ego vero ea exposui secundum statum Protestantium.

Scri-

PRAEFATIO.

Scriptit quoque Ill. CHR. THOMASIVS *cautelâs circa præcognita Iurisprudentiæ ecclesiasticæ*, sed pauca saltem de iurisprudentia in genere habet, totus enim occupatus est in exponendis cautelis circa historiam ecclesiasticam, easque per singula sæcula deducit, post hæc de origine, progressu iuris canonici, eiusque autoritate & usu apud Protestantes, nec non de utilitate & neglectu huius studii tractat, & de his omnibus tam erudite, quam ingeniosè summoque cum iudicio differit. Ex his facile patet, illius tractationem a meo instituto omnino differre, meque non actum egisse. Interim tamen velim, ut illi, qui studium iuris ecclesiastici inchoaturi sunt, dictas cautelas cum nostris prænotionibus coniungant, quia tunc certi esse possunt, quod faciliori labore meliorique successu ad solidam iurisprudentiam ecclesiasticam comparandam sint peruenturi. Quod reliquum est nihil gloriæ, nihilque præmii ex hoc quantulocunque labore desidero, id solum vnice exopto, ut aliquid utilitatis & commodi studiosæ iuventuti, cui me hæctenus consecravi, inde redundet quo ipso commovebor *observationes selectas iuris ecclesiastici*, quæ tam ad illustrandam, quam emendandam SCHILTERVM faciunt, in usum auditorum meorum quam primum in lucem dare. Interim vale & nostris laboribus fave, iisque, si placet, utere.

SVM-

SUMMARIA.

- §. I. **I**urisprudentia ecclesiastica existentia & necessitas.
- §. II. Synonymia, dicitur canonica, ecclesiastica, sacra & consistorialis.
- §. III. Homonymia, sumitur vel systematice vel habitualiter.
- §. IV. Definitio realis.
- §. V. Divisio in uniuersalem & particularem & prioris descriptio.
- §. VI. Particularis iterum varia.
- §. VII. Divisio in publicam & privatam.
- §. VIII. Subiectum quod est homo, qui inde dicitur Canonista: Primario quidem studium iuris canonici pertinet ad Ictos, idem tamen studium & studiosis Theologiae necessarium & utile est.
- §. IX. Subiectum quo est intellectus.
- §. X. Obiectum totale est ecclesia, & quidem visibilis.
- §. XI. Hac consideratur vel in membris suis, & dividitur in doctores & auditores.
- §. XII. Vel in respectu ad republ. ubi considerandum est ius circa sacra, de quo varia sunt opiniones: Nostra de eo sententia.
- §. XIII. Obiectum particulare sunt negotia ecclesiastica.
- §. XIV. Finis proximus est applicatio iuris ecclesiastici.
- §. XV. Finis remotus est salus reipublica & ecclesie, & quidem non interna, sed externa.

§. XVI.

SVMMARIA.

- §.XVI. Principia huius iuris prudentie sunt leges ecclesiasticae, earum definitio.
- §.XVII. Divisio legum ecclesiasticarum in divinas & humanas.
- §.XVIII. In scriptas & non scriptas.
- §.XIX. In generales & speciales.
- §.XX. Ad leges ecclesiasticas generales referuntur
(1) Concilia, ubi de eorum obligatione respectu Protestantium, nec non de eorum collectionibus variis.
- §.XXI. (2) Ius Iustinianicum quatenus de sacris aliquid disponit.
- §.XXII. (3) Ius canonicum, ubi de eius partibus & autoritate apud Protestantes.
- §.XXIII. (4) Leges imperii ecclesiasticae, scilicet transactio Passaviensis, Pax Religiosa & Osna-brugensis.
- §.XXIV. Speciales leges ecclesiasticae sunt ordina-
tiones ecclesiasticae.
- §.XXV. Subsidia iuris prudentie ecclesiasticae sunt
(1) iuris prudentia naturalis & civilis.
- §.XXVI. (2) Theologia, historia & notitia anti-
quitatum ecclesiasticarum.
- §.XXVII. (3) Prudentia politica ecclesiastica.
- §.XXVIII. Differentia Iuris prudentie ecclesiasticae ab
aliis Iuris prudentie speciebus.
- §.XXIX. Eius differentia a Theologia.
- §.XXX. Scriptores Iuris prudentie ecclesiasticae in
duas classes dividuntur.
- §.XXXI. Methodus tractandi Iuris prud. ecclesiast.

PRÆ-

PRAENOTIONES
IVRISPRVDENTIAE
ECCLESIASTICÆ.

§. I.

Ntequam de natura Iuris-
prudentiæ ecclesiasticæ a-
gimus, præstruendum est,
Iurisprudentiam ecclesia-
sticam dari, eamque neces-

*Iurispr.
eccles. exi-
stentia &
necessitas.*

sariam esse.

Nulla gens est tam barbara, quæ non numen
aliquod colat : nullaque respublica sine
omni religione & cultu diuino diu conser-
uari & beata esse potest : nam metu dei
excusso omne vinculum societatis ciuilibus,
quod inter imperantem & parentes est, pla-
ne tollitur, & subditi non diutius parebunt,
nisi quam diu ipsis sua interessè visum fuerit,
hoc vero cessante omnem subjectionem re-
spuent. E contra illa demum respublica flo-
ret, finemque suum naturalem consequitur,
cujus ciues ex vinculo quodam interno, ad

A

vir-

virtutum legumue feruntur obsequia. Equidem PETR. BAELIVS *dans la continuation des pensées diverses* §, 118 p. 568 & *dans la réponse aux questions d'un Provincial.* to. 4. c. 17. p. 232. *seqq.* defendit, rempubl. sine vlla religione subsistere posse; Sed eum solide refutavit Vir summe reuerendus IO. FRANCISC. BVDDEVS *de Atheismo & Superstit.* c. 4. §. 5. p. 349. Hanc quoque sententiam bonis argumentis confirmavit MASIVS *in interesse principum circa religionem euangelicam.* Cum autem supremi imperantis cura ad omnia illa se extendere debeat, sine quibus beatitudo ciuilis & salus reip. obtineri ac subsistere nequit; eidem quoque cura circa subditorum religionem & rerum sacrarum obseruationem competit. Sicut enim verus religionis vsus ciuili imperio multa commoda affert, & ad tranquillitatem publicam prodest, siquidem subditi secundum præcepta religionis, etiam naturalis, omnium vero maxime christianæ, ad obsequium & quietis publicæ conseruationem omnino adstringuntur; Ita quoque peruersus illius vsus societati ciuili multum obesse potest, cum prætextu religionis variæ turbæ in republica committi queant. Ne igitur per religionis abusum reipublicæ quoddam damnum inferatur, summis imperantibus ius quoddam circa eam competit, quod in specie dicitur *ius sacrorum* seu *circa sacra*: quum enim

IURISPRVDENTIAE ECCLESIASTICAE. 3

enim princeps in omne id, quod in republica est, imperium exerceat; idem quoque *ius circa sacra*, quæ in illa habentur, ipsi tribuendum est, quod consistit in providendo, ne aliquid inordinate & contra quietem publicam in iis peragatur. Ad hoc *ius sacrorum* recte exercendum, necesse est, vt summus imperans leges quasdam subditis præscribat, secundum quas illi actiones in rebus sacris instituunt, vt sint iustitiæ & saluti publicæ conformes, quæ *leges in specie ecclesiastica* dicuntur. Hæ leges cum saltem sint generales regulæ, & impossibile sit, omnes omnino casus in sacris occurrentes exprimere; ideo opus est quadam prudentia, qua non solum hæ leges recte intelligantur, sed & ad actiones hominum sapienter applicentur, & ad casus in legibus non speciatim expressos iusta interpretatione producantur, vt hoc modo iustitia & salus publica promoueat: quæ ipsa prudentia est nostra *iurisprudentiæ ecclesiasticæ*. Ex quibus dictis satis patet, *dari iurisprudentiam ecclesiasticam eamque necessariam esse, quod & experientia satis comprobat.*

§. II.

Hæc iurisprudentia dicitur canonica, ecclesiastica, sacra, consistorialis: quia veratur circa canones, & tractat res ecclesiasticas, sacras, consistoriales.

Synonymia.

CANONICA dicitur a voce *canone*, cuius varix sunt significationes, de quibus vid. GERH. van MASTRICHT *hist. iur. canon. n. 5. seqq.* *Canon* hic denotat regulam seu normam actionum ecclesiasticarum. Astutia erat, quod episcopi & pontifices romani decreta sua non leges, sed saltem canones initio nominarent, quasi non legislatores, sed saltem doctores agerent, cum ipsi reuera potestatem legislatoriam principibus in rebus ecclesiasticis eripuerunt. Ast postea maxime a tempore Gregorii VII alias Hildebrandi nomen *canonis* in desuetudinem abiit, & nomen *iuris* fastu & æmulatione romani pontificis successit, & ad differentiam *ciuilis*, nomen substantivum in adiectivum *canonici* mutatum est. Vocatur quoque iurisprudentia SACRA, item ECCLESIASTICA, quia versatur circa res ecclesiasticas & sacras. Equidem secundum principia iuris canonici apud Protestantés quoque recepta, distinctio est inter res *sacras* & *ecclesiasticas*: illæ dicuntur, quæ immediate cultui diuino inferuiunt v.g. templa, altaria, calices &c.; hæc autem, quæ mediate ad cultum diuinum faciunt, scilicet ad alendos clericos & reparanda templa; sed hic *res sacre* & *ecclesiasticæ* promiscue sumuntur, & denotant omnia negotia in ecclesia occurrentia, quatenus legibus sunt subiecta.

CONSISTORIALIS appellatur a iudicio, ubi
cau-

IVRISPRVDENTIAE ECCLESIASTICAE §

causæ ecclesiasticæ tractantur & deciduntur, quod vulgo dicitur *consistorium*: quod licet in genere denotet locum, in quo consistunt homines; in specie tamen significat loca principum, in quibus de causis tam politicis, quam ecclesiasticis, adhibitis consiliariis deliberatur vid. *tit. C. de comitibus consistorianis lib. XII.* & specialissime iudicia ecclesiastica conf. CAROL, DV, FRESNE *glossar. voc. Consistorium.*

§. III.

Iurisprudentia ecclesiastica dupliciter *Homonymia.* sumitur, vel *systematice*, & sic denotat systema, seu complexum, qui leges ecclesiasticas iuxta præcepta artis breuiter & methodice sistit & exhibet, vt exinde cognitio iuris acquiratur: vel *habitualiter*, & denotat habitum practicum.

Sicut hæc duplex significatio iurisprudentiæ in omnibus eius speciebus occurrit; ita eadem quoque ad iurisprudentiam ecclesiasticam applicari debet: addi quidem adhuc possit tertia significatio iurisprudentiæ ecclesiasticæ, quod illa etiam sumatur pro *cognitione* iuris ecclesiastici; sed cum omnis habitus præsupponat cognitionem, & ex accurata cognitione sedulaque eiusdem repetitione, nec non practica illius applicatione habitus iurisprudentiæ fluat, hac distinctione hic facile carere possumus, inprimis cum

utrumque & cognitio & habitus iuris ecclesiastici tam ratione subiecti, quam obiecti & finis conueniant.

§. IV.

*Definitio
realis.*

Iurisprudencia ecclesiastica *habitualliter* sumpta definiri potest, quod sit prudentia non solum leges ecclesiasticas ferendi, interpretandi & intelligendi; sed & actiones tam proprias, quam aliorum hominum in societate ecclesiastica obuinentes iuxta eas dirigendi & diiudicandi, ut suum cuique etiam in causis ecclesiasticis tribuatur, undeque salus ecclesiae & reipublicae promoueat.

Prudentia ciuilis est duplex, altera quae *utilitatem*, altera quae *iustitiam* respicit: illa dicitur *politica*, haec *iuridica*. Licet quidem haec prudentiae species ita a se differant; recte tamen coniungendae sunt, ut infra §. XXVII. demonstrabitur. Sicut autem prudentia politica diuiditur in *architectonicam*, quae versatur circa rempublicam formandam & legibus *utiliter* instruendam: & *consultationem*, quae docet rempublicam iam formatam & legibus instructam *utiliter* administrare; ita quoque prudentia *iuris*, alia est *legislatoria*, quae occupata est circa leges secundum *iustitiam* ferendas, vel etiam circa leges iam latas vel receptas secundum *aequitatem* emendandas: alia *iudiciaria*, quae docet le-
ges

ges latas *iusta* interpretatione ad facta obvenientia applicare. Vtraque in Academiis docenda, & a doctore in explicatione iuris coniungenda est. Nam etsi ICto in foro, sive iudicis sive aduocati vice fungitur, non licet de *legibus* iudicium ferre, sed *iuxta leges*, licet sint duræ & iniquæ, iudicare eum oportet; attamen in scholis libertas *de legibus* disputandi salva esse debet, ita vt Doctor iuris omnino inquirere, an hæc vel illa lex in primis ab exteris recepta æquitati, analogiæ iuris & vtilitati reipubl. conueniens sit, vel non, nec non studere debeat, quomodo navi iurisprudentiæ hæc in parte emendandi sint: quod maxime procedit in iure ecclesiastico, siquidem constat, multos in eo nãuos reperiri, & multas falsas conclusiones in eo sæpe incaute admitti, quæ tamen fluunt ex principiis papizantibus, & a nostratibus reprobatis, & quæ analogiæ iuris diuini tam naturalis quam reuelati, nec non vtilitati ecclesiæ pariter ac reipublicæ plane aduersantur. Officium ergo doctoris est, defectus & errores legum ecclesiasticarum fideliter & cordate aperire, vt illi auditores, qui aliquando in consilium leges ecclesiasticas ferendi & emendandi adhibentur, talem quoque prudentiam acquirant. Cum vero plerumque auditorum scopus primarius sit, iurisprudentiam iudicalem addicere; Ideo præcipua cura do-

Floris esse debet, explicare, quid revera in
 praxi obtineat, deinde quoque, quid in ea
 obtinere debeat: quæ distinctio inter ius
constitutum & constituendum in explicando
 iure ecclesiastico bene observanda est, ne au-
 ditores confundantur. Exempli loco sit,
 si quaestio est de iure patronatus exercendo,
 utrum hoc admittendum vel reprobandum
 sit? argumenta pro & contra afferri possunt:
 scil. (1) quod illud sit contra praxin pri-
 mitivæ ecclesiæ, vbi in electione ministri
 totus cœtus concurrebat, (2) contra natu-
 ram societatis ecclesiasticæ, cum constitutio
 ministrorum sit negotium toti ecclesiæ
 commune, hinc iniquum sit, illam ab unius
 arbitrio dependere: (3) quod ius patrona-
 tus in ecclesia corrupta introductum sit, de-
 crescente fide & pietate, ex rationibus cleri-
 corum politicis ad augendas ecclesiarum
 opes: (4) quod multi abusus in huius exer-
 citio occurrant, cum sæpe indigni ad offi-
 cium promoveantur &c. His quidem ar-
 gumentis in scholis & in cathedra licet ra-
 tiocinari ad reliciendum ius patronatus; sed
 in foro non sic: vbi iudicandum est iuxta
ius semel constitutum sine disquisitione, an
 hoc durum & iniquum sit, nec ne. Ex his
 facile liquet SCHILTERI definitionem iuris-
 prudentiæ ecclesiasticæ, dicentis l. i. tit. i. §. 9.
 quod sit ea iurisprudentiæ pars, quæ actiones
 & causas civium christianorum iuxta leges sa-
 cras

cras atque canones dirigit & diiudicat ad ipsorum & ecclesia atque totius reip. salutem, esse insufficientem; cum saltem iurisprudentiam iudicalem definiat, & legislatoriam omittat. Vnde & rectius ill. THOMASIVS cautel. circa præcogn. iurispr. eccles. c. 2. §. 1. eam definit, quod sit prudentia leges ecclesiasticas ferendi & interpretandi; sed in eo limites huius iurisprudentiæ videtur nimis restringere, quod dicat, in ferendis & explicandis legibus hanc prudentiam saltem consistere; cum tamen præcipua pars iurisprudentiæ iudiciaria esse debeat, seu prudentia actiones hominum iuxta leges diiudicandi. Et licet doctori iuris, quatenus ius ecclesiasticum docet, non secundum illud iudicat, sufficere videatur prudentia leges interpretandi; at, tamen cum tales instituere debeat, qui imposterum vel tanquam iudices, vel aduocati leges ad facta applicare possint; omnino quoque & ipsum tali prudentia iuris instructum esse oportet, qualis a nobis descripta est.

§. V.

Iurisprudentia nostra est vel vniuersalis vel particularis: illa est scientia iuris naturalis, quatenus, sine respectu ad certam rempublicam, de sacris aliquid docet, & agit in genere de religione, de iure principis circa sacra, de vera natura & habi-

Diviso iurispr. eccl. in vniuersal. & particul. & prioris descriptio.

habitu religionis & rei publicæ erga se inuicem &c.

Hæc diuisio iurisprudentiæ in *uniuersalem* & *particularem* ad quamlibet iurisprudentiæ speciem pertinet; hinc etiam in ecclesiastica occurrit. Vniuersalis iurisprudentia ecclesiastica omnino præcognoscenda, vel saltem coniungenda est in explicandis singulis iuris ecclesiastici materiis. De ea quidem doctores iuris naturæ, vt GROTIUS, PVFFENDORFIUS, ZIEGLERVS, HVBERVS, THOMASIVS & alii passim in suis scriptis agunt; Verum cum non ex professo, sed saltem incidenter materias huc pertinentes tractarint, easque non omnes exhausterint; operæ omnino pretium esset, vt ex instituto & peculiari tractatu iurisprudentia ecclesiastica vniuersalis conscriberetur, in qua omnia iuris ecclesiastici capita ex solis & quidem veris principiis iuris naturæ, abstrahendo a principiis iuris canonici & legum positivarum elaborarentur: quæ sane opera multam utilitatem afferret, tam ad meliorem cognitionem, quam emendationem iurisprudentiæ ecclesiasticæ particularis. Equidem tentauit hoc summus vir PVFFENDORFIUS peculiari libello de *habitu religionis ad statum civilem*, & vere multum hac in re præstitit; sed plura, quæ eo tempore nondum satis essent aperta, aliorum diligentia emendanda & sup.

IURISPRVDENTIAE ECCLESIASTICAE. II

supplenda reliquit. Vnde laudanda est opera *celeb.* IO. PAULI KRESSII ICI Helmstadiensis, olim Ienensis, qui hunc librum cum *commentario Iena 1712* 8tav. iterum edidit, ubi varia autoris asserta solidissimis rationibus & amplioribus meditationibus illustravit, omissa supplevit, mirusque recte dicta correxit.

§. VI.

Particularis est, quæ circa leges ecclesiasticas certæ alicuius reipublicæ occupata, & varia est, tam pro diuersitate religionum, quam rerum publicarum. *Particularis ierum varia.*

Sicut varix in orbe terrarum sunt religiones & reipublicæ; ita quoque pro harum diuersitate varix dantur leges ecclesiasticæ, nec non iurisprudentiæ ecclesiasticæ. Sic pro diuersitate religionum alia est iurisprudentia ecclesiastica *Protestantium*, alia *Pontificiorum*: & pro varietate rerumpublicarum alia est *Gallicana*, alia *Anglicana*, alia *Germanica*: & in Germania alia *Saxonica*, alia *Brandenburgica* &c. Nam licet ius principis circa sacra in genere sumtum, vnum idemque sit; attamen cum religiones sint varix, & princeps in legibus ferendis se accommodare debeat rationibus & institutis singularum religionum; hinc quoque varix dantur leges ecclesiasticæ. Quæ diuersitas
maxi-

maxime occurrit inter Pontificios & Protestantos, cum apud illos ius circa sacra & potestas leges ecclesiasticas ferendi non principi, sed episcopis & pontifici romano competat: ex quo magna differentia legum ecclesiasticarum oritur, quia clerus romanus in legibus ferendis præcipue pro fine habet, vt hierarchiam suam magis stabiliat, & imperium ciuile opprimat. Qua de causa in explicandis legibus ecclesiasticis & addiscenda iurisprudentia ecclesiastica certa respublica præsupponenda: alias enim magna confusio orietur. Cum vero in Germania & quidem sacris Protestantium additi simus; talis quoque iurisprudentia, quæ ad rationem ecclesiarum Protestantium germanicarum accommodata est, in nostris Academiis potissimum docenda & addiscenda est.

§. VII.

Diuisio in publicam & priuatam. Hæc iterum potest diuidi in publicam, quæ versatur circa statum & ius societatis sacrae in vniuersum: & priuatam, quæ concernit ius singulorum membrorum ecclesiae.

Licet hæc diuisio potissimum apud Pontificios locum habeat, apud quos societas ecclesiastica constituit peculiarem hierarchiam seu rempublicam ecclesiasticam a re publica ciuili distinctam: attamen cum apud
Pro-

Protestantes multæ reliquæ huius hierarchiæ supersint, apud eosdem quoque hæc diuisio occurrit. Ad iurisprudentiam ecclesiasticam *publicam* refero capita de iuribus *paparum, primatum, metropolitaram, episcoporum, canonicorum, &c.* quæ Protestantibus etiam scitu sunt necessaria & utilia, quod non solum multis in locis cum Pontificiis intermixti sunt; sed & quod talia instituta apud ipsos nonnullibi adhuc inveniuntur. Tale ius publicum ecclesiasticum scripsit MAR. ANT. *de DOMINIS* in tr. de *republica ecclesiastica Heidelbergæ 1618 fol. edit.* qui licet multa minus necessaria immiscuerit, plurima tamen arcana hierarchiæ papalis detexit. Huc etiam referri possunt IO. FRID. BESSELI *dissertationes V. ad ius publicum romano - ecclesiasticum* complectentes statum romanæ ecclesiæ, dignitatem, potestatem & electionem summi pontificis & reliquorum ecclesiæ membrorum, Cardinalium, Primatum, archi-episcoporum, episcoporum & totius cleri prærogatiuas, subordinaciones & iura, *Erbordia 1714, 410* sed parum solide & erudite. His ex nostratibus antefendus est IO. SCHILTER in egregio opere *de libertate ecclesiarum germaniæ Ienæ 1683 410*, in quo sine dubio ad imitationem PETR. de MARCA archi-episcop. Parisiensis, qui in tr. de *concordia sacerdotii & imper.* libertatem ecclesiæ gallicanæ defendere

dere voluit, historiam contentionis inter sacerdotium & imperium seu inter Pontifices & Imperatores statusque imperii ab initio usque ad hodierna tempora per singula secula diligenter pertractavit, demonstravitque, impp. statusque imperii attentatis papalibus quovis tempore se opposuisse, libertatemque suam mascule defendisse: Vnde hic tractatus in explicando, tam iure ecclesiastico, quam publico, insignem affert usum. Huic omnino adjungenda est *ill. THOMASII historia contentionis inter sacerdotium & imperium*, in qua vir celeberr. veram originem & progressus collisionis inter imperium & sacerdotium intuitu iuris circa sacra per singula secula vsque ad Sec. XVI. summo cum iudicio & eruditione exposuit, multosque errores ab aliis hac in re commissos detexit: adiecit quoque appendicem duobus capitibus constantem; in quorum primo sistit supplementum ad *c. 17. cautelar.*, circa *præcognit. iurispr. eccles.* de iure summarum potestatum circa sacra; in altero vero exhibet monita necessaria ad methodum & ordinem continuationis huius historiae pertinentia, edit. *Hale 1722 8tav.* Conferri quoque possunt *SIMON SCHARDIVS Syllog. historico-polit. ecclesiast. & MELCH. GOLDASTVS in Monarchia imperii III. rom.*, nec non *Polit. imperial.*, qui varios scriptores huc pertinentes collegerunt.

§. VIII.

§. VIII.

Subiectum, cui huius iurisprudentiæ *Subiectum* habitus inhæret, est vel subiectum *quod, est homo,* id est, quod a iurisprudentia denominatur, *qui inde* videlicet homo, qui habitu huius iuris- *dicitur Ca-* prudentiæ instructus est, & inde ICTus, ac *nonista,* in specie Canonista dicitur.

Equidem SAM. MARESIUS Theologus Græ-
ningensis *Diss. de iure canon.* præmissa M. AN-
TON. CUCCHI *instit. iur. canon. lib. 24.* stu-
dium iuris canonici magis theologicum,
quam iuridicum esse pertendit; verum MA-
RESIO respondit CASP. ZIEGLERVS *diss. de*
orig. iur. canon. §. 69. docens, quod licet haud
pauca in corpore iuris canonici inuenian-
tur, quæ ad theologicum examen perti-
neant, & ex scriptura decidenda sint, pluri-
ma tamen insint alia, præsertim in decreta-
libus, quæ a Theologo qua tali, nec intel-
ligi quidem possint, tantum absit, vt expli-
cari & dilucidari queant. Quod etiam
iam olim agnouit IO. HIMMELIVS Theolo-
gus Ienensis *iv. de iur. can. c. 3. in fin.* con-
cedens, decretales, quod mere contineant
forensia, ad forum ciuile spectare, hanc que
partem merito ICTis potius, quam Theo-
logis sibi vindicare. Nobis videtur asseren-
dum, quod studium iuris tam canonici,
quam ecclesiastici primario ad ICTos perti-
neat,

neat, quia causæ sacræ, quæ in hoc studio tractantur, non sub ratione credendorum, sed sub modo iusti, vel iniusti considerantur; iudicare autem quid iustum vel iniustum sit etiam in causis ecclesiasticis solis competit ICtus, nec Theologi, quæ tales, hoc iudicium sibi sumere possunt. Interim non negandum est, hoc studium studioso quoque Theologiæ necessarium & utile esse, quod non solum intelligimus de studio iuris canonici, quod ex corpore iuris canonici desumitur; sed & de studio iuris ecclesiastici in specie sic dicti, quod constat ex ordinationibus ecclesiasticis Protestantium. Nam quod ius canonicum attinet, multa in eo occurrunt, ex quibus fraudes & errores papismi optime detegi possunt, in primis autem in decreto multa inveniuntur testimonia veritatis, ex quibus pontificis Monarchia oppugnari potest, quod solide demonstravit INNOCENTIVS GENTILLETVS Delphinus ICtus in *apologia pro christianis gallis religionis euangelicæ seu reformatæ* secunda vice edita 1588. 81. av. in qua controuersias, quæ inter protestantes & pontificios agitari solent, ex ipsis canonibus a Romanis Pontificibus approbatis solidissime & satis feliciter decidit. Specimen huius rei quoque edidit IO. HALLERVS in libello, cui titulus est: *Sententia ex decretis canonicis collecta 1571 edito*, ubi ideam exhibet symphonix catholicæ iuris cano-

contra aliquem disputare ex principiis ab ipso non admissis, quilibet partium studiis non addictus facile videt. Protestantes quidem tradita juris canonici & Iustiniani eatenus, quatenus suæ confessioni non sunt contraria, admittunt, sed ea, quæ isti repugnant, recte meritoque rejiciunt. Nam licet in Iure canonico nonnulla vera & genuina religionis christianæ dogmata reperiantur, quippe quæ ex conciliis & Patribus priorum seculorum excerpta sunt; multa tamen in eo inveniuntur, quæ falsa, & S. Scripturæ sunt contraria, quippe quæ in ecclesia corrupta nata sunt. Deinde quod jus ecclesiasticum attinet, illud quoq; studioso Theologiæ scitu necessarium est, siue consiliiarii ecclesiastici, siue superintendentis, siue assessoris consistorii, siue Doctoris academici, siue denique simplicis pastoris officio aliquando admoueat, quod alibi plenius demonstrabimus.

§. IX.

Subiectum quo, est intellectus. Subjectum quo, id est, quo mediante jurisprudentia homini inest, est intellectus.

Ad acquirendum hunc habitum requiritur non solum *naturalis intellectus bonitas*, sed & diligens *legum ecclesiasticarum tractatio*: quæ consistit tam in *theoria*, id est audiendo, legendo, indagando, docendo &c. quam in

IURISPRVDENTIAE ECCLESIASTICAE. 19

in *praxi* seu applicatione legum ad casus obuenientes: quod fit & instituendo actiones suas proprias secundum leges ecclesiasticas, & diiudicando actiones aliorum iuxta illas. Præterea ad solidam iurisprudentiam ecclesiasticam comparandam necesse est, vt intellectus aliis scientiis in primis *iuris natura, theologia, historia ecclesiastica, politica &c.* instructus sit, vt infra §. xxv. *seqq.* demonstrabitur.

§. X.

Obiectum huius iurisprudentiæ seu *Obiectum* potius iuris ecclesiastici *totale*, est ecclesia, quæ est vel *inuisibilis*, vel *visibilis*: ius ecclesiasticum concernit saltem ecclesiam *quidem in inuisibilem*: nam *inuisibilis* iudicio diuino *visibilis* relinquitur.

Ecclesia, quæ est multitudo hominum deum colentium, dividitur in *inuisibilem* & *visibilem*: illa est cœtus electorum, qui licet ratione externæ conuersationis in ecclesia visibiles sint; inuisibiles tamen sunt ratione fidei & internæ regenerationis, & in hoc respectu soli Deo cogniti *II. Timoth. II. 19*, & in Deo cum Christo absconditi, *Coloss. III. 3*. per vniuersum terræ orbem dispersi, *Rom. XI. 4, 5*. qui vnum corpus mysticum sub capite Christo constituent,

Ephes. V, 23 & 32. Hæc ecclesia nulli imperio humano, tam in societate ipsa, quam in singulis ejus membris, circa sensum de Deo cultumque diuinum internum, est obnoxia; hinc non est huius loci, sed solius dei juri relinquitur. Interim necesse est, vt illius natura bene inuestigetur, & a *visibili* recte discernatur, ne prædicata, quæ *illi* competunt, *huic* tribuantur: vtiusque igitur fines bene distinguendi sunt, quo tam principi potestas circa sacra, quam conscientii libertas salua sit. Ecclesia *visibilis* est societas hominum externa ad Deum colendum coadunata. Hæc iterum vel *priuata*, quæ publica autoritate destituit, & saltem priuato coeuntium pacto unita est, qualis fuit primitiua ecclesia: vel *publica*, quæ publica autoritate & approbatione constituta, seu quæ publicum & stabilem religionis cultum exercet. Ultraque est objectum juris ecclesiastici; primario tamen ecclesia *publica*; nam ecclesia *priuata* solet sibi ipsi ordinationes ecclesiasticas præscribere, quæ membra istius societatis non per modum *legis*, sed *pacti* obligant. Exemplum præbent primitiua ecclesiæ, item ecclesiæ reformatæ per Galliam, quæ tales ordinationes condiderunt. Hoc tamen ipso principi jus præscribendi leges ecclesiasticas non adimitur, sed ipsi omnino integrum est, si velit, sacra subditorum

torum privata, licet iis non sit additus or-
 ordinare, vt bene demonſtrant BRVNNE-
 MAN *jur. eccleſiaſt. l. 1. c. 2. §. 26.* & BOEH-
 MER *Jur. eccleſ. l. 1. tit. 2. §. 99.* licet hoc
 raro facere ſoleat.

§. XI.

Eccleſia pro uiſibili ſumta conſideratur *Confide-*
 vel in ſe, vel in habitu ad rempublicam: *ratur vel*
 Priori conſideratione eccleſia eſt ſocietas *in mem-*
 æqualis, & ratione membrorum ſuorum *bris ſuis,*
 dividi poteſt in doctores & auditores. *& dividi-*
tur in do-

Falſa eſt ergo diviſio eorum, qui perſonas *do-*
 reſpectu eccleſiæ dividunt in *imperantes & auditores.*
parentes: ſub illis intelligunt clericos, ſub
 his laicos: & ita quandam hierarchiam ſeu
 remp. eccleſiaſticam conſtruunt. Verum
 eccleſia in ſe, ſecundum ejus genuinam
 indolem, conſiderata eſt ſocietas *æqualis,*
 ubi neuter imperat, ſed ſimplici pacto con-
 ſtat, eoque expreſſo vel tacito: hinc *colle-*
gii ſpeciem repræſentat: Sicut autem col-
 legii natura eſt, quod plures homines certi
 negotii gratia coeant, & ad communem
 finem laborent; ita & ſocietatis eccleſia-
 ſticæ ratio in eo conſiſtit, quod homines
 conjunctis viribus deum colant, religionem
 que ſuam exercean: nullus ibi eſt ordo
imperantium & parentium, nemini ex iis im-

perium competit, omnes sunt æquales; adeo ut nec *principi*, quatenus vt membrum ecclesie consideratur, plus juris competat, quam reliquis sociis: hinc falluntur illi, qui *principi* jus circa sacra tribuunt, qua *primario* membro, sed plane alio respectu *ipsi* hoc jus competit, de quo §. *sequent.* dicendum erit. Neque *clerus* plus juris habet, quam *ipsi* ab ecclesia commissum est: hoc vero saltem consistit in potestate docendi & administrandi sacramenta, ex qua nullum imperium fluit. Exinde patet, quod simplicissima divisio personarum, respectu ecclesie in membris suis considerata, sit in *doctores & auditores.*

§. XII.

*Vel in re-
spectu ad
republ.
ubi confi-
derandus
circa sa-
cra.* Posteriori respectu ecclesia se habet, vt peculiaris societas in republica existens, & quoad actiones suas, quæ iure divino non determinata sunt, subiecta est civili potestati, quæ normam præscribere potest, secundum quam actiones istæ sunt dirigenda.

Ecclesia, quatenus externa est societas, est instar peculiaris societatis in rep. existentis. Sicut autem *principi* in omne id, quod in republ. est, summa potestas competit; ita eadem quoque potestas *ipsi* tribuenda est in ecclesiam. De hac autem potestate circa

ca sacra variæ sunt sententiæ, quæ tamen potissimum ad tres classes referri possunt. *Prima* sententia est Pontificiorum, qui totum hoc jus *Papæ* tribuunt, adeo vt imperantibus nihil relinquant. Huc quoque referri possunt nonnulli Protestantium, vt Presbyteriani in Anglia, qui omnia *presbyterio* subijciunt, & principi nil nisi defensionem ecclesiæ & executionem eorum, quæ presbyteri decreverunt, committunt. *Secunda* est Hobbesianorum, qui quicquid religionis aut juris ecclesiastici in hoc mundo esse queat, id omne imperio civili subijciunt. Horum autor est THOM. HOBBS, Anglus qui tr. *de cive c.* 18. §. 6 & 14. expresse statuit, jus quoque statuendi de dogmatibus fidei christianæ ad imperantem pertinere, nulla re excepta, nisi hæc vna, quod Iesus sit Christus Dei: reliqua credendi capita non esse fidei, sed obedientiæ, in quibus si erratur, imperantes non subiectos rationem reddere debere. Eandem opinionem fovet ADRIAN. HOVTVINVS, Belga in *Politica contracta*, ex qua nonnulla huc spectantia excerptit SAM. PVFFENDORFIUS, suoque tr. *de habitu religion. ad stat. civil.* cum solidissimis animaduersionibus adjecit. *Tertia* est eorum, qui distinguunt inter jus circa ecclesiæ *interna* & *externa*: illud civili potestati denegant, hoc vero ipsi adscribunt. Eam quoque amplectuntur CONRINGIVS, BRVN-

NEMANNVS, ZIEGLERVS, LINCKIVS, HVBERVS & plures alii. Ex his tribus sententiis ultima prioribus præferenda: Nam prima statuit *Papo-Cæsariam*, altera *Cæsaro-Papiam*: Utraque vero extrema evitanda sunt, & *media* via eligenda est. Licet quidem sententia distinguens inter jus *internum* & *externum* ecclesiæ bene sese habeat, si recte explicetur; attamen, cum illi, qui hanc sententiam defendunt, certo principio destituantur, ex quo derivari possit, quid vel ad *interna* vel ad *externa* ecclesiæ referendum sit; non mirandum est, hos autores, cum de effectibus specialibus juris circa sacra agant, valde fluctuare, sibi que sæpe contradicere. Ut igitur his difficultatibus obuiam eamus, certum principium ponendum est, ex quo jura circa sacra deducenda sunt. Et quidem hæc regula nobis struenda esse videtur: *quicquid jure diuino præceptum est, illud nulli imperio humano subjacet*: Econtrario, *quicquid jure diuino non est determinatum, illud pertinet ad supremam potestatem reipublicæ*. Quum vero multa sint in ecclesia, quæ Deus non determinauit, & quæ aliter esse possunt, sicuti re ipsa alibi aliter sunt; facile patet, ea omnia imperio summæ potestatis absolute consideratæ subjecta esse, ita ut juberi prohiberi que possint. Si ergo hæc regula fundamento iuris circa sacra ponitur, & se-

cun-

cundum eam quaestiones, an hoc vel illud principi in ecclesiasticis competat, nec ne, recte examinantur atque applicantur; facillimo negotio omnes controuersiae etiam maximi momenti hac de re occurrentes, decidi possunt. In applicatione autem hujus regulae duo adhuc notanda sunt. (I.) Quod cum doctrina de jure principis circa sacra conjungenda quoque sit doctrina de officio illius, quatenus est *membrum* ecclesiae: Nam princeps, quatenus *talis*, in exercitio suae potestatis intendit saltem salutem reipublicae, & ecclesiae externae; sed quatenus est *christianus*, seu membrum ecclesiae, obligatur quoque ad salutem ecclesiae internae, quantum officium christiani permittit, id est, non imperio, sed amore, adhortatione & exemplo promouendam. (II.) illa regula de jure principis circa sacra capienda est de principe *absoluta*: Nam ubi per pacta & leges publicas negotia ecclesiastica semel determinata sunt, in illis, licet alias haec aliter se habere possint, princeps nihil mutare potest. Qua de causa, quod principes nostri imperii attinet, horum potestas circa sacra per leges imperii, imprimis per Pacem Westphalicam, nec non saepius per pacta specialia cum statibus prouinciae est restricta, ita ut in rebus ecclesiasticis imprimis diuersae religionis non possint pro-

arbitrio disponere. In quantum vero horum protestas circa sacra sit temperata, id ex jure publico particulari cuiusvis provinciae seu reipublicae addiscendum est.

§. XIII.

*Obiectum particula-
re sunt ne-
gotia ec-
clesiastica.* Obiectum particulare sunt negotia ecclesiastica, seu actiones civium, quatenus sunt membra ecclesiae, illaque in negotiis sacris occurrunt.

Ex quo patet, quod actiones eorum hominum, qui non sunt membra ecclesiae, v. g. Iudaeorum, vel aliorum diversae religionis, licet sint subditi in ista civitate, huc non pertineant; interim princeps, si velit, eorum sacris leges, secundum quas illa sunt peragenda, omnino praescribere potest, ut hoc bene demonstravit *ill. BOEHMERVS diff. de jure princip. circa infideles* add. supra §. X. Caeterum Iurisprudentia ecclesiastica pro objecto saltem habet actiones civium in ecclesiasticis, non in secularibus occurrentes: haec enim sunt obiectum iurisprudentiae civilis, & in hoc utraque Iurisprudentia inprimis differt.

§. XIV.

*Finis pro-
ximus est* Finis huius iurisprudentiae est duplex, *vel proximus vel remotus*: proximus est

ap

applicatio iuris ecclesiastici ad actiones hominum morales in societate ecclesiastica occurrentes, non solum alienas, sed & proprias, tam prae-
applicatio iuris ecclesiast.
 teritas, quam praesentes, futurasque.

Quemadmodum scopus studiosi iuris ecclesiastici esse debet acquisitio habitus illius iuris; ita quoque Iurista, seu illius, qui habitum iuris adeptus est, finis esse debet applicatio iuris ad actiones hominum moralitatem habentes: quod fit variis modis: vel (1) *docendo*, seu aliis iurisprudentiam tradendo, idque tam viva voce, quam scriptis, vel (2) *consulendo*, seu interrogantibus de iure respondendo, vel (3) *postulando*, s. aliorum causas in iudicio perorando, vel denique (4) *iudicando*, seu causas controuersas in iudicio decidendo. Non solum autem applicatio iuris debet fieri ad actiones *prae-teritas*, sed & *praesentes* & *futuras*: & haec est iurisprudentia cautelaria, quae docet, quomodo homo actiones dirigere debet, ut sint iustitiae conformes, & ne peccando contra leges damnum incurrat. Licet quidem differentia sit inter *iustum* & *iurisprudentem*; veri tamen Iurista finis quoque esse debet applicatio iuris, non solum ad actiones alienas, sed & proprias, nempe ut ipse quoque iuxta praecipua legum actiones suas tam
 pra-

praesentes & futuras instituat, quam praeteritas diiudicet. Finis enim ipsius remotus esse debet iustitia & salus reipublicae, qui tamen aliter obtineri non potest, nisi & ipse actiones suas secundum leges dirigat.

§. XV.

Finis re- Finis remotus est salus ciuium in eccle-
motus est sia uiuentium, tam singulorum, quam
salus reip. potissimum in vniuersum, seu totius ec-
& ecclesia, clesiae & reipublicae, vt scil. omnia ordine
non inter- & decenter in ecclesia agantur, & salus
na sed ex- reipublicae conseruetur promouetur-
terna. que.

Cum in prudentia legislatoria finis sit *salus reipublica*, nec alius esse potest in prudentia iudiciaria. Licet in applicatione legum *proxime* intendatur iustitia; *remote* tamen eo ipso salus populi promouetur: nam si actiones ciuium, iuxta normam legum, quae ad salutem reip. latae sunt, recte instituuntur & diiudicantur, non potest non, quin beatitudo ciuilis inde quoque eueniat. Nostra autem iuris prudentia non solum in genere intendit salutem reipublicae, sed & in specie salutem societatis ecclesiasticae non *internam*, sed vt plurimis placet, *externam*: A qua sententia abeunt Canonistae Pontificii, vt IO. PAVLVS LANCELLOTTVS *instit. iur. canon. l. 1. tit. 1. §. 1. VALER*

LER. ANDR. DESSELIUS *erotem. iur. can. l. i. tit. i. qu. i.* LVDOV. ENGELIVS *colleg. iur. canon. proem. n. i.* & alii, qui finem iuris canonici dicunt, beatitudinem æternam. Quibus regeri potest, cum omnes leges habeant vim coactiuam, sequi, etiam, leges ecclesiasticas contra inobedientes coactionem inuoluere: Sicut autem certum, & tam sanæ rationi, quam S. Scripturæ conforme sit, neminem ad beatitudinem æternam cogi posse; ita per se sequi, neque iuris canonici, neque aliarum legum ecclesiasticarum finem esse beatitudinem hominum æternam. Equidem celeberr. BOEHMERVS *diff. præliminaris iur. eccl. l. i. de suprema lege ecclesiastica* pluribus asserere studet, iurisprudentiæ ecclesiasticæ finem esse debere, salutem ecclesiæ non saltem externam, sed & internam; Verum licet facile concedatur, ecclesiam, ratione membrorum suorum intendere non solum salutem externam, sed & internam, seu beatitudinem æternam, quod saltem probent argumenta a laudato BOEHMERO adducta; attamen ad hunc finem non posse se extendere potestatem legislatoriam. Cum enim leges ecclesiasticæ saltem concernant externa, non interna ecclesiæ, quia hæc tanquam spiritualia nulli coactioni, qualem leges inuoluunt, subiecta sunt, vt ipse laudatus BOEHMERVS

iur.

iur. paroch. Sect. 1. c. 2. §. 50. & c. 3. §. 18, et seqq. defendit, sequi, quod finis tam legum ecclesiasticarum, quam iurisprudentiæ ecclesiasticæ non possit esse salus ecclesiæ *interna*, sed saltem *externa*, vt scilicet omnia ordine & decenter in ecclesia tractentur, & reipublicæ salus & tranquillitas inde non lædatur, sed potius conferuetur. Interim hoc facile conceditur principis, qua *christiani* officium esse, curare, vt salutem ecclesiæ internam quoque promoueat; hoc vero non fit legibus, seu modis coactiuis, sed admonitionibus & exemplis, prout cuiuslibet christiani idem officium est: quamuis certum sit, principem maiori cum effectu hoc præstare posse, cum omnia ea, quæ huic fini obstant, amouere, & e contra ea, quæ isti inferuiunt procurare queat.

§. XVI.

Fones huius inris. pr. sunt leges ecclesiastica, earum definitio. Principia, ex quibus iurisprudentia nostra hauritur, sunt leges ecclesiasticæ, quæ sunt regulæ a superiori præscriptæ, secundum quas actiones hominum circa negotia ecclesiastica occurrentes diriguntur, & ortæ de iis controuersiæ deciduntur.

A legibus ecclesiasticis discernenda sunt præcepta religionis, quæ sunt normæ & regulæ cognoscendi & colendi Deum ex lumi-

ne

ne naturæ vel revelationis homini cognita: vnde & religio est duplex, vel *naturalis*, quæ ex natura per rationem cognoscitur, vel *reuelata*, quæ homini per S. scripturam patefacta est. Vtraque constat duobus potissimum capitibus, scil. tam *notitia* dei, quam *cultu* deo exhibendo; hic iterum est vel *internus*, vel *externus*. Scientia, quæ vtriusque præcepta proponit, dicitur Theologia, & diuiditur in naturalem & reuelatam; quamuis itaque cura excolendæ religionis ad Theologos spectet, omnis tamen religionis quoque habitudo, in ordine ad ciuilem societatem, politicæ & iuridicæ est considerationis. add. §. XXVI.

§. XVII.

Ratione causæ efficientis leges sacræ *Diuisio* indiuidi possunt in diuinas & humanas: *diuinas* illæ in naturales & reuelatas, quæ iterum *humanas* sunt vel vniuersales, vel particulares.

Lex diuina est, quæ esse suum habet a diuina maiestate, & est vel *naturalis*, vel *reuelata*, illa a Deo homini per dictamen rectæ rationis iubentis ea, quæ humanæ naturæ necessario conueniunt, & prohibentis illi contraria, promulgata est. Est ergo lex naturæ a Deo, non vero a ratione tanquam causa efficiente. Nempe ratio non constituit ius naturæ, sed saltem ostendit

dit homini, vt tanquam in speculo in-
tueri possit regulas cum sanctitate & iusti-
tia Dei conuenientes: Quod vero non ita
intelligendum est, quasi illius legis no-
titia homini sit quasi connata, vt non-
nulli volunt, sed quod per rationem ex
diligenti naturæ contemplatione eadem
acquiri possit. *Lex reuelata*, seu *diuina po-
situa est*, quæ a Deo per S. scripturam
homini est publicata, & est vel *vniersa-
lis*, quæ omnes homines obligat, dicitur
alias quoque *lex diuina moralis*: vel *parti-
cularis*, quæ saltem concernit rempublicam
iudaicam, & est iterum vel *ceremonialis*,
quæ agit de personis & rebus sacris eccle-
siæ iudaicæ propriis: vel *forensis*, quæ agit
de rebus politicis reip. iudaicæ, vtraque
Christianos non obligat: illa enim tan-
quam typica per aduentum Christi est ad-
impleta; hæc vero sublata rep. Ebræorum,
quam solam vtpote Theocraticam stringe-
bat, eo ipso quoque cessat.

S. XVIII.

*Diuisio le-
gum eccles.
in scriptas
& non
scriptas.* Leges ecclesiasticæ humanæ sunt vel
scriptæ, quæ expressa legislatoris volunta-
te sunt publicatæ: vel non scriptæ, quæ
tacita superioris voluntate vsu & consue-
tudine subditorum in sacris sunt introdu-
ctæ, quarum maxima pars occupata est
cir-

circa disciplinam ecclesiasticam & liturgica.

Hæc distinctio in ius *scriptum* & *non scriptum* non solum in iure civili obtinet, sed & in iure ecclesiastico occurrit. Et eadem est origo huius distinctionis in utroque iure: Sicut enim in civilibus consuetudines antiquiores sunt legibus scriptis, ut docuit ill. THOMASIVS *diff. de contention. morum cum iure scripto §. 6 seqq.* & IDEM *diff. de iure consuetud. & obseruantia;* ita quoque in sacris ius non scriptum iam ex Apostolorum & ecclesiæ traditione & consuetudine enatum est; Siquidem iam olim de *antiquis moribus* disceptatum est, ut patet ex nobili illo *can. VI. concil. Nicen. I.* de cuius intellectu magna est inter eruditos disceptatio, & de quo nos alibi. Paucissima instituta ecclesiastica fuisse scripta, pleraque moribus antiquissimis deberi, & ad obseruantias ecclesiasticas referendas esse testatur historia ecclesiastica. Usus autem obseruantiaæ ecclesiasticæ potissimum sese exferere circa disciplinam ecclesiasticam & liturgica bene demonstrauit ill. BOEHMERVS *diff. de obseruant. ecclesiastica Etala 1707* habita, quam integram inseruit *iuri ecclesiastico l. 2. tit. 4. de consuetudine.*

C

§. XIX.

§. XIX.

*In genera-
les & spe-
ciales.* Porro ratione subiecti leges ecclesiasti-
cæ sunt vel generales, id est pontificiis &
protestantibus communes: vel particula-
res singulis ecclesiis propriæ; ad illas per-
tinent (1) concilia tam vniuersalia, quam
particularia, inprimis Germanica, (2) ius
iustinianeuum, quatenus de sacris disponit,
(3) ius canonicum & (4) leges imperii
ecclesiasticæ.

§. XX.

*Ad leges
ecclesiasti-
cas gene-
rales per-
tinent 1)
concilia.* Concilia sunt vel œcumenica, vel na-
tionalia, vel prouincilia: quæ omnia,
quatenus a Germanorum imperatoribus
sunt confirmata, vel eorum tacito con-
sensu recepta, & a protestantibus non
reiecta, ad fontes iuris ecclesiastici recte
referuntur.

Canones conciliorum tam vniuersalium, quam
particularium, licet per se nullam autori-
tatem legis habuerint, cum patribus in illis
congregatis potestas leges condendi non
competierit; Valuerunt tamen omnino
vel ex confirmatione imperatorum, vel ex
eorum receptione & vsu. Et cum certum
sit, concilia tam generalia, quam specialia,
exce-

exceptis quibusdam, quæ expresse a Germanis sunt improbata, in ecclesiis Germanicis ante reformationem obtinuisse, eaque per reformationem non esse reiecta, sequitur, quod illa etiam hodie ecclesias protestantium ex antiqua receptione & libera retentione obligent, nisi demonstrari possit, quod ea S. scripturæ sint contraria, vel per obseruantias & ordinationes ecclesiasticas iis sit derogatum. Valent ergo saltem in subsidium, tam ad illustrandum, quam supplendum ius ecclesiasticum protestantium. Interim tamen non nego, quod principes protestantes etiam ea, quæ in conciliis œcumenicis statuta sunt, pro vtilitate ecclesiæ & reipublicæ mutare possint: Hinc & facile decidenda est quæstio, an princeps celebrationem festi Paschatos die 14 Martii, quod in concilio *Niceno* prohibitum est, statuere possit. Collectiones conciliorum omnium variæ sunt, quæ recensentur in *actis erudit. Lipsiens. Mens. Augusto 1684. p. 348. a IO. ANDR. BOSIO notit. scriptor. eccles. c. 6. §. 10. IO. SCHMIDIO Sagittar. introd. in histor. eccles. 10. 2. sect. 2. c. 1. BVRC. GOTTHELF. STRVVIO bibliothec. iur. c. 13. §. 6. IO. ALBERT. FABRICIO Bibliothec. græc. p. IV. vol. XI. & in compendio sunt hæ sequentes a IACOBO MERLINO 2. tom. Parisiis 1524. 1535. PETRO CRABBE 2. tom. Mechlinæ 1538. 1551. FRANC. IOVERIO 3 tom. Paris. 1555.*

LAVRENTIO SVRIO 4. tom. Colonia 1567. 1627.
 DOMINICO NICOLINO 5. tom. Venet. 1585.
 SEVERINO BINIO 5 tom. Colon. 1606, 9 tom.
ibid. 1618. Paris. 1638. ROMANA 1608. REGIA
 Paris. 37 tom. 1644. PHILIPPO LABBEO &
 GABRIEL. COSSARTIO 17. tom. Paris. 1670.
 STEPHAN. BALVZIO Paris. 1683. IO. HARDVI-
 NO 12. tom. Paris. 1715. Summam conciliorum
 omnium exhibent BARTHOLOM. CARAN-
 ZA *Francof.* 1671 8tav. & FRANC. LONG. a
 CORIOLANO *Antwerp.* 1623. fol. Collectio-
 nes conciliorum nationalium diuersæ quo-
 que sunt: Sic Gallix a LAVRENT. BOCHEL-
 LO Paris. 1621, IAC. SIRMONDO 3. tom. 1639.
 PETRO DE LA LANDE Paris. 1666. Hispa-
 niæ a GARSIA LOAYSA *Madrii* 1593. a IO.
 SEPH. SAENTZ de AGVIRRE 4. tom. Ro-
 mæ 1693. Britannix ab HENR. SPEELMAN-
 NO *Londin.* 1639. Optandum esset, vt
 etiam codex conciliorum germanicorum
 extaret, qui sine dubio magnam vtilitatem
 ad illustrandum ius ecclesiasticum germa-
 nicum præbiturus esset.

§. XXI.

2) *Ius Iu-
stinianicum*

Alter fons iuris ecclesiastici est ius Iu-
 stinianicum, quod varias leges ecclesiasti-
 cas continet & protestantes quoque ex
 receptione obligat, quatenus iuri cano-
 nico, legibus imperii & ordinationibus
 ecclesiasticis non est contrarium.

In

In iure Iustineano, scilicet in Codice & Nouellis multas reperiri leges ecclesiasticas facile ex eorum inspectione liquet, quod probant libri I. *Codici* tituli priores v. g. de *summa trinitate & fide catholica*, de *sacro sanct. eccles.* & *rebus & priuilegiis earum*, de *episcopis & clericis*, de *episcopali audientia*, de *haereticis &c.* it. *Nouel.* 2, 5. 7. &c. Hoc etiam ex instituto demonstrat 10. ARNOLDVS CORVINVS in *tr. de Iustiniانو Catholico.* add B. aui GEORG. ADAMI STRV-vii *progymnasmat. in libr. 1. C. tit. priores seu ius sacrum Iustinianum Iena 1668. 4to.* Hoc quoque ius apud Protestantes in causis ecclesiasticis in subsidium, si ordinationes ecclesiasticæ & ius canonicum deficiunt, locum habere, satis patet ex scriptoribus iuris ecclesiastici imprimis CARPZOVIO & BRVN-NEMANNO; In discrepantia autem vtriusque iuris ius canonicum, tam in causis ecclesiasticis, quam ciuilibus, in dubio iuri ciuili præferendum esse, ex instituto ostendimus in peculiari *schediasmate de prærogatiua iur. canon. præ iure iustinianeo* ann. 1722 edito.

§. XXII.

Tertium principium est ius canonicum, ^{3.)} *Ius ca-*
 quatenus constat in corpore iuris cano-
 nici, quod non quidem ex se, sed ex libe-
 ra receptione, vel retentione, in genere ob-

ligat ecclesias protestantium, nisi nostræ confessioni contrarium, vel eidem per leges imperii, nec non ordinationes & obseruantias ecclesiasticas specialiter derogatum sit.

Ius canonicum late sumtum duplex est: *canonicum* in specie sic dictum, quod nititur canonibus conciliorum, & *pontificium*, quod ex epistolis & constitutionibus pontificum constat: illud tractat per se tantum res ecclesiasticas, hoc vero etiam res & causas ciuiles: illius intentio fuit, sacra saltem ordinare; huius vero, imperium etiam in ciuilibus usurpatum firmare: illud a conciliis profectum, ab imperatoribus & regibus confirmatum & in vtraque ecclesia tam orientali, quam occidentali promulgatum; hoc vero a curia romana deriuatum: illud magis in decreto Gratiani, hoc in decretalibus reperitur, vid. IO. SCHILTERVS *præfat. ad instit. iur. eccles.* Licet quidem hæc sua natura differant; attamen quoad effectum, seu vim obligandi, non magna differentia est, quia totum corpus iuris canonici in genere & in suo complexu, sine vlla differentia iam ante reformationem in Germania receptum, & post reformationem a protestantibus retentum est. Hoc corpus iuris canonici, quo hodie vtimur, constat variis partibus. I.) Primam illius par-

partem facit *Decretum* GRATIANI Monachi Benedictini, quod circa annum 1150 sub Eugenio III. non solum ex conciliorum canonibus & patrum dictis, sed & ex Pontificum epistolis decretalibus ac legibus imperatorum collectum, & in tres partes divisum est. *Prima* pars continet distinctiones CI, & quælibet distinctio varios canones, in qua solet allegari canon, vel per numerum, vel per verba initialia, vel per vtrumque, vna cum numero distinctionis v. g. c. *Clericus* 3. *dist.* 46. *Secunda* habet causas xxxvi. & quælibet causa varias quæstiones, in qua eadem ratione numerus capituli, dein causæ, denique quæstionis citatur v. g. c. *videntes* 16, *caus.* 12. *qu. 1. seqq.* N.B. Post causæ xxxiii. quæstionem III. insertus est tractatus de pœnitentia VII. distinctionibus constans: in quo eadem allegatio obseruatur, vt in prima parte, addito solum vocabulo de pœnitent. v. g. c. *Nullus* 6. *dist.* 7. de pœnit. *Tertia* pars est de consecratione, quæ habet V. distinctiones, allegatio coincidit, solum pro voce de pœnitent. substituitur vox de consecrat. v. g. *Noële* 48. *dist.* 1. de consecrat. Licet hæc collectio a nullo pontifice expresse confirmata sit, magnæ tamen semper fuit auctoritatis, & exinde quod a pontificibus academicis ad prælegendum datum, & in foro communiter usu receptum sit, tacita ap-

probatio & vis canonica inferri potest: Inprimis cum Gregorius XIII. reliquis partibus iuris illam annumerauerit, atque adeo recognosci, corrigi, repurgari & retineri mandauerit;

II.) Partem corporis canonici constituunt *decretales* GREGORII IX, qui epistolas tam proprias, quam anteriorum pontificum, quibus responderunt consulentibus, per *Raimundum de Pennaforti* Capellanum & poenitentiarium suum in vnum corpus colligi iussit, idque anno 1230 publicauit confirmauitque. Constat hæc collectio V. libris, quorum quilibet continet suos titulos, omnes simul 185. Allegari ex iis solent numerus vel verba initialia vel vtrumque capituli & rubrica tituli, addita voce *Extra* vel *X*, quod hæc *decretales* sint extra decretum v. g. *c. vacante 26 X. de prebend.*

III.) Pars est liber *Sextus* BONIFACII VIII, qui anno 1298 novam decretalium compilationem, inprimis ex Innocentii IV. Gregorii X, Nicolai III. & propriis suis constitutionibus edidit: Diuisa est hæc collectio in V libros & eosdem fere titulos, vt *Gregoriana*, & liber *sextus decretalium* dicitur, quia Gregorii IX libris quinque quasi in supplementum additus est. Allegatio fit eodem modo, vt in *Gregoriana*, addito solum vocabulo in 6to v. g. *c. quamuis 38. de Prebendis in 6to.* IV.)

IV.) Pars sunt *Clementina*, seu constitutiones CLEMENTIS V. quæ, cum ipse morte præventus eas publicare non potuerit, editæ sunt a successore IO. XXII. sub titulo *Clementinarum* anno 1317. Inclusæ sunt libris V. iisdemque titulis ordine decretalium. Allegantur modo præcedenti, addita voce *Clement. v.g. c. Per litteras 2. de Præbend. Clement.*

V.) *Extravagantes* IO. XXII. seu eius constitutiones viginti, extravagantes dictæ, quod olim vagarentur extra corpus iuris canonici. Nam neque a Ioanne, neque ab vlllo pontifice sunt vulgatæ, aut approbatæ, sed priuata autoritate collectæ anno præter propter 1340, quo tempore iam mortuus fuit Io. XXII.

VI.) *Extravagantes communes*, ita vocantur, quia non sunt vnius papæ. Hæc collectio prodiit circa annum 1484. itidem priuata autoritate facta, & a nullo pontifice approbata; Continet non solum constitutiones IO. XXII. & eius antecessorum, sed & Eugenii IV, Calixti III, Pauli II, Sixti IV, qui longe post IO. XXII, vixerunt. Vtræque collectiones olim non magnæ erant autoritatis, quin a multis pro hæreticis & falsis habebantur; postquam vero ipsæ per doctores iuris canonici in scholas introductæ & corpori iuris canonici insertæ sunt, magnam apud Canonistas faciunt fidem. Modus allegandæ vtriusque colle-

tionis est idem, addito verbo *Extravag.*
v. g. c. Execrabilis 1. de praebedis Extrav.
IO. XXII, it. c. adromani 14. de Praebend.
Extravag. commun.

Ex his partibus constat corpus iuris canonici, quod corpori iuris civilis aequiparari solet, ita vt Gratiani decretum Pandectas, Decretales Codicem, Sextus, Clementinae & Extravagantes Nouellas repraesentent. Vt vero in omnibus cum corpore iuris civilis conueniat, ad imitationem Institutionum Iustinianearum conscripsit IO. PAVLVS LANCELLOTTVS *institut. iur. canon. libr. IV.* anno 1563. Earum confirmationem a pontificibus impetrare non potuit, id solum obtinuit, vt corpori iuris annexae sint, sine tamen ulla confirmatione. Eodem quidem tempore Pius IV. tentauit emendationem Decreti Gratiani, sed eam demum Gregorius XII. perfecit & anno 1582 publicauit. Ab eodem quoque emendatae sunt Decretales, tam ex anteriorum collectionibus, quam registris Pontificum. Et hac emendatione hodie utimur. Sequentium pontificum constitutiones priuata industria collegit PETRVS MATHAEI ICtus Lugdunensis anno 1590 sub titulo *libri septimi decretalium*, sed a nullo pontifice est approbatus, & licet ab eo tempore quibusdam editionibus corporis iuris sit adiectus; tamen apud Canonistas non ex omni parte

parte authenticus habetur. Inter editiones corporis iuris canonici, quarum varix sunt, optima est PETRI & FRANCISCI fratrum PITHOEORVM *Paris. 1687 fol. post Lipsiæ. 1695 & 1705. fol. recusa.* De origine, progressu, vsu & autoritate iuris canonici nihil amplius addo, cum ea de re peculiare commentationes extent, quarum præcipuæ inter Protestantes, vt Pontificiorum taceamus, sunt CASPAR. ZIEGLERI *diff. prælimin. ad LANCELLOTTI instit. iur. canon. Witteberg. 1669,* postea separatim recusa *Iena 1722,* HVLDER. ab EYBEN *diff. de origine, progressu & usu iur. can. in terris protestantium, Helmstadii 1672.* quæ in eius *Opp. inserta p. 203.* IO. FRID. RHETII *diff. de autor. iur. canon. inter A. C. consortes,* IO. STRAVCHII *diff. de origine, libris, nec non autoritate iuris canonici,* quæ prodiit cum aliis eiusdem *Exercitationibus canonicis Iena 1673.* GERHARD VAN MASTRICHT *historia iur. ecclesiast. Duisburgi 1676. 8tav.* postea recusa cum præfatione CHR. THOMASII *Hale. 1719.* HENR. LINCKII *discurfus præliminaris de iur. canon. origine & autoritate, præmissio tr. de iuribus zemplorum,* & IVSTI HENNINGII BOEHMERI *diff. de praxi iur. can. protestant. Hale 1712.* Hoc notandum est, quod si quis MASTRICHT, ZIEGLERI, & BOEHMERI laudatas commentationes possideat, reliquis facile carere possit, cum hi optime & solidi-

diffi-

dissime hanc rem pertractarint. Et quidem originem & progressus iuris canonici usque ad reformationem accuratius inuestigauit MASTRICHT; illius vero iuris facta tempore reformationis specialius recenset ZIEGLERVS: Denique eiusdem iuris vsum & praxin apud Protestantes optime demonstrauit BOEHMERVS. Equidem communiter statuunt, ius canonicum apud Protestantes non in genere valere, eiusque vsum saltem ad certas regulas vel capita restringunt; Verum ius canonicum, sicut ante reformationem generaliter est receptum, ita quoque post reformationem apud Protestantes generaliter retentum esse, in quantum non manifeste repugnet reformationi & S. scripturae, neque per constitutiones tam generales, quam speciales mutatum sit, probauit BOEHMERVS *cit. diff.* adde, si placet, nostrum *Schediasma de praerog. iur. canon. praerog. iur. Instin. S. 9 & 10.*

§. XXIII.

4.) *Leges imperii ecclesiasticae* Huc pertinent quoque leges Imperii ecclesiasticae, scilicet Recessus Imperii, quatenus de negotiis sacris disponunt, & scilicet *transactio Passauensis* quidem praecipue transactio Passauensis & pax Religiosa, itemque pax Westphalica, quae omnes tanquam leges fundamentales ecclesiarum Germania, tam Pontifici-

tificiis, quam Protestantibus communes *Westphalicae* sunt, & quæ in multis iuri canonico *lica* derogant.

Inter leges imperii ecclesiasticas Protestantibus & Pontificiis communes referenda est *transactio Passaviensis* anno 1552 inita, quæ extat in *corpore recessuum*, p. 535. quamque cum obseruationibus ediderunt IO. STRAVCHIVS & ADAMVS CORTREIVS : Et *Pax Religiosa* ann. 1555. quæ extat in *corpore Recessuum* p. 543. & cum obseruationibus edita a IO. LIMNAEO *l. V. c. 13. n. 16.* nec non cum singulari commentario ab ADAM. CORTREIO. Ad huius historiam faciunt CHRISTOPH. LEHMANNI *acta pacis religionis*, HERM. CONRINGII *commentatio de pace civili inter imperii ordines religione dissidentes conseruanda* & IO. SCHILTERI *historia pacis religiose*. Inprimis huc pertinet *instrumentum pacis Westphalicae*, quod varia negotia ecclesiastica determinat, & in multis capitibus iuri, tam Iustiniano, quam canonico derogat, prout expresse cautum est *art. XVII. §. 3. Contra hanc transactionem vllumue eius articulum, aut clausulam nulla IVRA CANONICA vel CIVILIA communia vel specialia comitiorum decreta, prouilegia &c. nunquam allegentur, audiantur, aut admittantur.* Quod & in specie patet ex *art. V. vbi (1) protestantibus liberum religionis exer-*

exercitium est concessum, (2) bona ecclesiastica iis relicta sunt, qui eadem possederunt die 1. Ianuarii 1624, qui inde *annus decretorius* vocatur, (3) reservatum ecclesiasticum ad Protestantes quoque extensum, (4.) ius eligendi & postulandi ad Protestantes applicatum, (5.) iura capitulorum & canonicorum confirmata, (6.) iura papalia ratione annatarum, pallii, confirmationum, mensium papalium in A. C. capitulis abrogata, (7.) ius patronatus, visitationis ecclesiasticae &c. iuxta annum decretorium confirmatum, (8.) ius emigrandi subditis propter mutatam religionem concessum, (9.) ius reformandi exercitium religionis principibus tributum, (10.) idem quoque ius ad nobiles & ciuitates immediatas extensum, (11.) deuotio domestica cuiuslibet permessa, (12.) sepulturae honor vtriusque religionis consortibus indistincte concessus, (13.) ius dioecesanum & iurisdictio episcopalis in terris Protestantium suspensum usque ad compositionem amicabilem dissidii religionis, (i. e. ad *Calendas graecas*.) (14.) modestia in concionando, disputando, scribendo contra dissentientes in religione praecipua &c. Et haec pragmatica imperii sanctio non solum verbotenus inserta *recess. imper. ann. 1654.* sed & per *capitulationes Leopoldi, Iosephi & Caroli VI.* confirmata est. Ad huius pa-

cis

cis historiam facit TOBIAS PFANNERVS, in
 eamque commentati sunt PHILIP. ANDR.
 OLDENBURGER, AHASV. FRITSCHIVS, GO-
 DOFR. FERDIN. de BVCKISCH, IAC. OTTO,
 IO. DECKHERRVS, VLRIC. OBRECHTVS & in-
 primis HENRICVS HENNIGES. Denique
 huc certo respectu referri possunt *Concor-*
data Nationis Germanica inter Fridericum
 III. Imp. & Nicolaum V. Papam ann.
 1448 conclusa, quæ licet plerisque stati-
 bus inuitis inita fuerint; attamen vsu in-
 ualuerunt, & per *capitulationes Caroli V. art.*
16 Iosephi art. 18, Caroli VI. art. 14. con-
 firmata sunt. Sed pertinent saltem ad
 Pontificios, nam quoad Protestantibus eis
 est derogatum per *I. P. art. V. §. 19 & art.*
XVII, §. 3, quod & per *capitulationes c. l.*
 est confirmatum. Interim ea inter Prote-
 stantes locum quoque habere respectu ca-
 pitulorum, circa quæ principes iura papa-
 lia exercent, contendunt SAM. STRYCK *diff.*
de iur. papali principum euangelicorum Hale
1684. & ill. PETR. a LVDWIG diff. de iur. an-
natar. præsertim principum euangelicorum Ha-
le 1707. & in eius opuscul. l. 3. p. 885. Illa
 quatuor capitibus constant, (1) quod epi-
 scopatus aliaque beneficia ecclesiastica in
 curia romana vacantia a pontifice sint con-
 ferenda, (2.) quod electio episcopi fieri
 debeat a Capitulo, ita tamen vt ordinatio
 & confirmatio ad pontificem pertineat, (3.)
 quod

quod alternatiua mensium sit stabilita, (4.) quod ius annatarum, seu capiendi redditus primi anni ex episcopatibus papæ sit concessum. Edita sunt ab AD. CORTREIO cum *obseruat.* & a IO. SCHILTERO *in fin. instit. iur. canon.* notisque illustrata, nec non a GEORG. GVIL. LEIBNITIO *Cod. iur. gent. p. 1. n. 158. p. 396.* add. quoque P. WAGENRECK Iesuita Dillingensis in *Exegesi super concordata germania*, Autor *des affaires du tems 10. 1.* ANDR. VALLATERIVS *consuetud. Metens. super Postulatione iuxta concordata Germaniæ*, quæ prodit Parisiis, HEINR. CANISIVS *not. in concord. nat. germ. Ingolstadt. 1700.* GEORG. BRANDEN. *collect. super concordat. Sedis apostol. & nat. german. Romæ 1600. 4to.* Inprimis vero commendari meretur HENR. LINCKII *commentatio de concord. nat. german. Altorf.* primum edita, postea *Iena* recusa 1718, vbi de eorum origine, contentis, autoritate & vsu inter Pontificios, nec non Protestantium ab iis exemptione accurate differit. Optandum denique esset cum IO. SCHILTERO *Instit. iur. can. l. 1. tit. 2 §. 14*, vt ex his recentis fontibus autoritate publica *codex iuris ecclesiastici* concinnaretur, atque ex actis publicis & ratione iuris illustraretur, ex quo sane multum vtilitatis in ecclesiam pariter ac in rempublicam redundaturum esset.

§. XXIV.

Leges ecclesiasticæ Protestantium *Speciales* sunt ordinationes ecclesiasticæ, quæ *sunt ordina-* pro diuersitate prouinciarum & ecclesia- *nationes* rum variæ sunt. *ecclesiasticæ*
ca.

Ius generale Protestantibus proprium non habemus, sed in singulis terris Protestantium sunt *constitutiones* speciales *ecclesiarum*, quæ vulgo dicuntur *Kirchen - Ordnungen*, *Kirchen - agenda*, quas quilibet princeps vi superioritatis territorialis, nec non nobiles immediati vi specialis privilegii, imò ex præscriptione immemoriali etiam ciuitates mediatæ condere possunt, quarum variæ, pro diuersitate prouinciarum, sensim prodierunt, quæ in pluribus conueniunt. Inter omnes autem eminent ordinationes Saxonica, quarum variæ successiue prodierunt, quæ postea coniunctim editæ anno 1710 sub tit. *Corpus iuris ecclesiast. Churfürstlich - Sächsische Kirchen - Schul, vwie auch andere dazu gehörige Ordnungen*. Huc etiam referendæ Serenissimorum Ducum Saxonix ordinationes, vt IO. ERNESTI, ADOLPHI WILHELMI, IO. GEORGII & BERNHARDI *verbesserte Kirchen - Ordnung auf Ihre Fürstl. Durchl. gesamte Fürstenthüme und Lande gerichtet anno 1664. it. Fürstl. Sachsen - Gothische reuirdirte und wieder*

D

1711

*neu-aufgelegte Kirchen - Agenda de anno 1682. Cum Saxonis fere conuenit ordinatio Magdeburgensis Churfürstl. Brandenburgl. im Hertzogthum Magdeburg publicirte Kirchen - Ordnung de anno 1685. Plures alias ordinationes ecclesiasticas recenset HERMANN HAMMELMANNVS opere genealog. histor. ab ERNESTO CASIMIRO WASSERBACHIO 1712 edito p. 808. seqq. & ill. BOEHMERVS iur. ecclesiast. l. I. tit. 2. §. 92. Recensionem ordinationum ecclesiasticarum Brunsvico-Guelpherbytarum a reformatione ad praesens tempus, peculiari schematismo anno 1714. exhibet celeb. IO. ANDR. SCHMID. Nonnullas quoque ordinationes ecclesiarum cum sciagraphia quadam cuiusdam nouae inseruit AHASV. FRITSCHEVS in iur. eccles. Iena 1673. edito p. 111. De ordinationibus ecclesiasticis in genere legi meretur viri celeberrimi & summe reuerendi ERNESTI SALOMON. CYPRIANI Bericht von Kirchen - Ordnungen, Coburg 1713. & laudati SCHMIDII diff. de ordinat. ecclesiast. vbi recenset materias, de quibus illae agere solent, add. quoque IO. PAULI HEBENSTREITII binas diff. de legibus ecclesiastic. Iena 1698. & de legibus ecclesiae vniuersae ibid. 1699. qui tamen in eo notandus est, quod ius ferendi leges ecclesiasticas tribuat etiam ecclesiae; verum licet societates ecclesiasticae sicut alia collegia, ordinationes & institu-
ta*

IVRISPV DENTIAE ECCLESIASTICAE. §1

ta permiffu principis condere poffint, hæ tamen non funt leges, fed faltem vix confilii habent, vel obligant per modum pacti. Sane omnino conducere optandumque effe cum *ill. BOEHMERO c. l.* vt harmonia quædam iurium ecclefiastico- rum in foris proteftantium vfitatorum ex variis ordinationibus ecclefiasticis compi- laretur, vt vno quafi intuitu con- & difcon- uenientia horum iurium videri poffit.

§. XXV.

Necesse autem est, vt intellectus, qui *Substantia* habitum huius iurisprudentiæ acquirere *peccanda* vult, cognitione aliorum iurium, inpri- *sunt 2) ex* mis naturalis & ciuilibus iam fit instructus, *iurisprud.* si quidem horum iurium scientiæ mul- *naturalis* tum adiuuant iurisprudentiam ecclesia- *& ciuilib.* sticam.

Iurisprudentiæ ecclesiasticæ omnino iungen- da est iurisprudentia *diuina*, seu naturalis, vel potius illi tanquam fundamentum præ- mittenda. Sicut enim ius diuinum omnium iurium fons est, scilicet, vt ex eo iura ex- plicanda & supplenda sint; ita quoque in iure ecclesiastico, tam ad eius interpretatio- nem, quam illius defectum supplendum, ad ius naturæ recurrendum est. Et qui- dem in iurisprudentia ecclesiastica magis,

quam in aliis iurisprudentiæ partibus, quo magis illa multis absurdis principiis & conclusionibus, a pontificibus & clero romano introducitis, ac incaute a nonnullis doctoribus protestantibus retentis scatet. Quae de causa scita iuris canonici non promiscue admittenda, sed ante omnia sub limam rectae rationis reuocanda, & tum demum, si huic non contraria deprehendantur, retinenda sunt. Quod iurisprudentiam *civilem* attinet, licet illa in explicandis & decidendis causis ecclesiasticis non tam necessaria, quam utilis sit, scil. ad meliorem intellectum terminorum iuridicorum, qui etiam in iure ecclesiastico occurrunt; attamen in explicando iure canonico, quia hoc imprimis ius pontificium in specie sic dictum, quod constat decretalibus pontificum, magna ex parte ex iuris civilis principiis derivatum est, ut probavi in *schediasmate de prerogat. iur. can. præ iur. infirmian. §. 11. p. 21*, huius iuris peritia omnino necessaria est. Quod reliquas iurisprudentiæ partes, scil. *feudalis, publicæ &c.* pertinet, licet illæ ad cognitionem iuris ecclesiastici non absolute necessariae sint; ad eius tamen faciliorem intelligentiam & meliorem illustrationem non parum eas adiuuantes, non negari potest.

§. XXVI.

Requirit quoque hæc iurisprudencia ^{2) Theolo-} intellectum aliis scientiis, instructum, in- ^{gia, histo-} primis Theologia & historia ecclesiastica, ^{ria & an-} nec non notitia antiquitatum sacrarum, ^{tiquitates} quæ ad recte excolendum studium iuris ec- ^{ecclesiasti-} clesiastici non solum vriles, sed & maxi- ^{ca.} me necessaria sunt.

Quemlibet christianum *Theologia*, quatenus talia tractat, quæ ad acquirendam salutem æternam scitu necessaria sunt, studere oportere, ex eo patet, quod quilibet non solum de agendis, sed & credendis deo rationes reddere debeat, siquidem & hoc nemo inter Protestantes facile inficias ibit, nisi qui more papizanti laicis lectionem & scrutationem S. Scripturæ denegare, & contra fidem Carbonariam inculcare velit. Studiosum autem iuris ecclesiastici *Theologiam*, quatenus etiam externa, seu quæ ad acquirendam beatitudinem non necessaria requiruntur, tractat, addiscere debere, ex eo liquet, quod plane impossibile sit, lectum sine *cognitione rerum ecclesiasticarum* leges ecclesiasticas vel ferre, vel intelligere, vel interpretari, vel applicare posse: Nam sicut in aliis iurisprudenciæ partibus v. g. in Iurisprudencia publica, feudali, forestali &c. necesse est, vt quis

notitiam earum rerum, circa quas leges sunt vel ferendæ, vel latæ explicandæ aut applicandæ, habeat, earumque rationem bene sciat; ita quoque in iurisprudentia ecclesiastica requiritur, vt quis rerum ecclesiasticarum accuratam notitiam habeat: hanc autem suppeditat Theologia. Exinde facile patet, quam necessario studium theologicum in studio iuris ecclesiastici adhibendum sit. Cui accedit, quod multa in iure canonico occurrant, quæ fluunt ex talibus principiis, quæ nostræ confessioni non conueniunt, & quæ a nostratibus Theologis reprobata sunt. Unde & ICtus, qui ius canonicum recte secundum vsum Protestantium interpretari & applicare vult, illius dispositiones cum nostræ confessionis regulis comparare, & si deprehendit, eas his aduersari, reiiciendas, aliàs vero retinendas eas esse docere debet. Hoc autem minime præstari potest, nisi quis nostræ confessionis fundamenta, & in quibus illa a pontificiorum traditionibus recedunt, accurate sciat. Non tamen ideo indignari debent Theologi, quod asseram, ICtos operam dare debere studio theologico: sicut enim supra §. VIII. dixi, studium iuris canonici excolendum & Theologis esse necessarium, ita nec Theologi ICtis studium Theologiæ inuidebunt. Magnum sane præiudicium est, statuerè, quod studium Theo-

Theologia Theologis, & studium iuris canonici Iuris saltem sit necessarium & vtile; cum tamen vtræque facultates hac in re se inuicem adiuuare, non vero impedire debeant. Hoc etiam bene obseruauit IO. GEORG. PERTSCHIVS in dissert. prælimin. *von der Iuristen studio in der Theologie*, quam præmisit tr. *vom Recht der Beicht-Stühle und Kirchen Banns* edito *Hala* 1721. 4to. Quod deinde *historiam ecclesiasticam* attinet, hæc tam ad accuratam rerum ecclesiasticarum notitiam, quam ad solidam iuris ecclesiastici prudentiam comparandam omnino necessaria & utilis est: Hæc enim ad verum intellectum iuris ecclesiastici deducit: hæc docet origines & occasiones institutorum ecclesiasticorum, quis fuerit status primitiuae ecclesiae, quomodo postea mutatus, vel deprauatus; hæc ostendit, quid iuris, vel obseruantiae circa disciplinam ecclesiasticam, fuerit, quid in conciliis ea de re statutum, quomodo ius principum circa sacra vel oppressum, vel defensum; hæc rationes iuris ecclesiastici veras a spuriis distinguere monstrat, & quæ sunt infinita alia, quæ plenius deducit *ILL. BOEHMERVS* *diss. præliminar. de necessitate & utilitate studii historiae ecclesiasticae in iuris ecclesiastici prudentia præfixa obseruat. select.* ad *PETRI DE MARCA* tr. *de concordia sacerdotii & Imperii Lips.* 1708. Iungi etiam potest *IO. ANDR. BOSII oratio de*

historia ecclesiastica nostro praesertim tempore diligentius excollenda annexa eius introductio- ni in notitiam scriptor. ecclesiast. & IO. CLERICI oratio de praestantia & utilitate historiae ecclesiasticae Amstelodami 1712. recusa Iena 1722. Ve autem studiosus iuris sciat, quos auctores in historia ecclesiastica consulere debeat, praecipuos recentiorum recensebimus. Et quidem in duas classes diuidi possunt, scilicet eorum, qui *compendia*, & qui *systemata* scripserunt.

Ad primam classem, qui *compendia* historiae ecclesiasticae ediderunt, (1) ex Nostratis pertinet (a) *Historia ecclesiastica Gothana* auctoribus potissimum SECKENDORFIO & BOECLERO composita *Gothae 1660. 8avo.* (b) ADAM. RECHENBERGII *summarium historiae ecclesiast. Lips. 1700. 12mo* (c) CHRISTOPH. MATTH. PFAFFII *institut. historiae eccles. Tubingae 1721, 8avo*, quae imprimis tam propter succinctum ordinem, quam propter selectum materiarum se commendat. 2) ex Reformatis huc spectat AD. LAMPPI *historia sacra ab origine mundi ad praesentia tempora deducta, Ultraiechi 1721 8avo.* 3.) ex Pontificiis LVD. ELL. DV PIN *Compendium histor. eccles.* quod ex gallica in germanicam linguam versum & editum *Ratisb. 2. tom. 8avo.*

Ad alteram classem, qui *systemata* historiae ecclesiasticae scripserunt 1.) ex Nostrati

stratibus quidem multi eiusmodi systemata publicarunt, vt CONRAD, HORNEIVS, IO. MICRAELIVS, IO. CONRAD, DANHAVERVS, HIERONYMVS KROMAYERVS, BALTHAS. BEBELIVS, CHRISTOPH. KORTHOLDVS & alii; sed si dicendum, quod res est, illi omnes, cum necessariis subsidiis fuerint destituti, minime satisfaciunt desideriis eorum, qui solidam & ampliorem historiae ecclesiasticae cognitionem expetunt. (a) Omnium perfectissimum opus est *Centuriarum Magdeburgensium*, quorum autores fuere MATH. FLACIVS ILLYRICVS, IO. WIGANDVS, MATHEVS IVDIX, BASILIVS FABER &c. (de qua collectione vid. IO. ANDR. SCHMIDII *historia centuriarum illorum Helmstadii 1700*) prodiit denuo cura LVDOVICI LVCH Basiliensis Professoris tribus voluminibus *Basilie 1624. fol.* Interim non negandum, multa in hoc opere reperiri, quae emendari & suppleri possint & debeant, quod & nonnulli viri doctissimi, vt IO. ANDR. SCHMIDIVS, SIMON, IO. ARNOLD & alii tentarunt. (b) Post hoc commendari meretur maxime studioso iuris GODOFRED. ARNOLDI *Kirchen- und Ketzer-Historie 1700. 4. Vol. fol.* qui multos naevos & praepudicia optime detexit; ast cum cautione legendus est, cum saepe libros spurios pro genuinis venditet, fabulas misceat & Theologiae mysticae fauceat, *Varia de eo iudicia collegit THOM. ITING.*

præfat. select. capit. histor. eccles. nec non IO. CHR. COLERVS *histor. Godof. Arnold. Viteberg. 1718.* & IDEM de *corrupt. histor. eccles. sect. 5.* qui tamen nimis acerbe de eo iudicat; sed media via incedendum est. Interim optandum esset, vt næui in hoc opere commissi emendarentur, & tunc sine dubio opus vtilissimum foret.

(2) ex Reformatis huc pertinet (a) IO. HENRICI HOTTINGERI *historia ecclesiastica Tiguri 1651 9. tom. 8tav.*

(b) TIMANNI GESSELI Medici Ultraiectioni *historia sacra & ecclesiastica Traiecti 1659, & 1667. publicata 4. tom. 410.*

(c) GEORGHII HORNI *historia ecclesiastica usque ad seculum decimum. Lugd. Batavor. 1688. 2. tom. cum obseruationibus MELCH. LEYDECKERI.*

(d) FRIDERICI SPANHEMII *synopsis historia ecclesiastica, Lugd. Batav. 1683. 2. tom. & Francof. 1698 4to.*

(e) IAC. BASNAGE *histoire de l' Eglise 2. tom. fol.*

(f) SAM. BASNAGE *annal. politico. ecclesiast. annorum 645 ab Augusto ad Photium usque, in quibus res imperii ecclesiæque obseruat, digniores subiiciuntur, erroresque euelluntur Baronii Roterdam. 1706, 3 tom. fol.*

3) ex Pontificiis huc referendi (a) Cardinalis BARONII *annales ecclesiastic. Coloniae*

nia 1624. 12 tom. fol. quod opus inprimis scriptum ad oppositionem centuriatorum Magdeburgicorum, sed eius nauos & fraudes ex parte detexerunt ISAAC. CASAVBONVS, RICHARD. MONTACVTIVS, ABRAH. SCVLTETVS, ADAM. TRIBBECHOVIVS, IO. HENR. OTTIVS, CHRIST. KORTHOLDVS, DAVID. BLONDELLVS & alii.

(b) ANTON. PAGO *Critica historico-chronologica in Baronii annal. Parisiis 1689. & Anuyperp. 1705. 4. tom. fol.*

(c) ANTONII GODAVII Episcopi Grafensis *historia eccles. gallico idiomate Parisiis 1657. 4. 10.*

(d) NATAL. ALEXANDRI Domicani Galli *historia ecclesiast. Paris. 1679. 2. tom. 8. av.*

(e) LENAIN de TILLEMONT *memoires pour seruir a l'histoire ecclesiastique.*

(f) CLAVD. FLEVRY *histoire ecclesiastique.*

De aliis inprimis antiquioribus scriptoribus historiae ecclesiasticae, qui plura scire cupit, conferre potest IO ANDR. BOSII *introducet. in notitiam scriptor. ecclesiasticor. quae cum notis variorum additis eiusdem opusculis ecclesiasticis auctior cura viri doctissimi IO. GEORG. WALCHII nouissime proditit Iena 1623. 8. av. GVIL. CAVEL histor. scriptor. ecclesiast. Genev. 1693. CASPARI SAGITTARII introducet. ad histor. ecclesiastic. Iena 1694. 4. 10. IO. ANDR. SCHMIDII Sagitta-*

riane introd.to. II. 1698. 4to. SEVER. GVALT.
 SLVTERI *propileum historia Christiana* 1696.
 4. & THOM. ITTIGH *schediasma de autoribus*
qui de scriptoribus ecclesiasticis egerunt, com
 not. CHRIST. LVDOVICI *Lips.* 1711. nec non des
 LVD. ELLIES DV PIN *Nouvelle Bibliotheque*
des auteurs ecclesiastiques Paris. 1692. & *Amste-*
lod. 1715, 19 tom. 4to. Dolendum autem est
 quod nulla specialis historia ecclesiastica
 Germaniae extet. Habemus quidem de
 aliis regnis varios scriptores, qui eorum hi-
 storiam ecclesiasticam in specie conscripse-
 runt & illustrarunt; Sic ad Anglicanam fa-
 ciunt GILBERT. BURNETVS, GEORG. HOR-
 NIVS, FRANCISC. MASONVS, RICHARD. SMI-
 THEVS, EDVARD. STILLINGFLEET, MICHAEL
 ALFORDVS, IAC. VSSERIVS, HENR. WAR-
 THON. Belgicam scripserunt AEGID. BYCHE-
 RIVS, AEGID. GAZAEVS, AVB. MIRAEVS, MAR-
 TIN. SCHOOCKIVS &c. Ad Danicam perti-
 net IO. OLAVS SLANGENDORFIVS. De Gal-
 licana meriti sunt CLAVDIVS ROBERTVS,
 FRANCISC. BOSQVETVS, CAROLVS COIN-
 TIVS, EDMVNDVS RICHERIVS, IO. LAVNO-
 IVS, PETR. PIPHOEVS, PETR. PVTEANVS,
 NICOL. RIGALTIVS, PETR. DE MARCA,
 IO. BENIGNVS BOSSVET, STEPHAN. BALV-
 TIVS, IAC. LESCHASSERIVS &c. Helveticam
 illustravit HENR. MVRERVS & RA-
 NVCCIUS COMES SCOTTVS. Hibernicam
 ediderunt MICHAEL. CLERVS, FRANC.
 FOR-

IVRISPRVDENTIAE ECCLESIASTICAE. 6E

PORTERVS & THOM. MESSINGHAMVS : Hispanicam IO. DE MARIETA. Hungaricam MELCH. INCHOFERVS. Ad Italicam referendus est FERD. VGHELLVS, Prussicam consignauit CHRISTOPH. HARTKNOCHIVS. Scoticam composuit THOM. DEMPSTERVS & ANDR. BAYLLIVS, Svecicam concinnauit IO. BOAZIVS & CLAVDIVS OHRNHIALMIVS. Habemus quoque de particularibus Germaniae prouincijs historias ecclesiasticas, & quidem de Bauarica MATH. RADERVN, Bremenfi ADAMVM BREMENSEM, Brunsuiceni PHILIP. IULIVM RETHMEYERVM, Fuldensi CHRISTOPH BROWERVN, Hennebergensi IO. MICH. WEINRICH, Magdeburgensi ALBERT CRANZIUM & CASP. SAGITTARIUM, Moguntiaci NICOL. SERARIUM, Megapolitana GEORG. FRID. STIEBERVM, Paderbornensi NICOL. SCHATENIVM & FERDINAND. FVRSTENBERGIVM, Palatina HENR. ALTINGIVM & BVRCARD. GOTTHELF. STRVVIVM, Pomeranica DANIEL. CRAMERVM, Salisburgensi WIGLEVVM HVNDIVM & IOS. METGERVM, Saxonica inferiori HERMANN. HAMELMANNVM, & CASPAR. CALVOERIVM, Saxonicas Superiori DAVID. CHYTRAEVM, HENR. HOPFNERVM, Silesiaca GOTTFR. FERDINANDVM BVCKISCHIVM, Sueuica FRANC. PETRVM & IO. VLRIC. PREGIZERVM, Thuringiaca CASP. SAGITTARIUM, Treuirensi

CHRIST

CHRISTOH. BROWERVM & IAC. MASENIVM, Westphalica HERM. HAMELMANNVM & NICOL. SCHATENIVM. Imo sunt, qui certarum urbium Germaniæ historiam ecclesiasticam consignarunt, vt de Argentoratensi BALTH. BEBELIVS & OSIAS SCHA-DAEVS, de Augustana SIGISMVND. GROSSENROT, Colonienſi ERH. WINSHEMIVS, Hamburgensi STEPH. KEMPIVS, Hamelenſi IO. de FOLDA, Monasterienſi HENR. BORPIVS & CONR. HERESBACHIVS, Norimbergensi CHRIST. ERDEMANNVS & GALLVS KORNIVS &c.

Ast totius Germaniæ historia ecclesiastica, ab initio christianæ religionis in Germania ad hæc usque tempora continuata, quantum in meam notitiam peruenit, nondum extat. Nam IO. HENR. VRSINI *ir. de ecclesiarum germanicarum origine & progressu Noriberge 1664. 8tao.* editus nimis breuis & insufficiens est, & saltem ad tempora Caroli M. progreditur. Equidem CASP. BRVSVCHIVS scripsit librum singulariorem de *archi-episcopis & episcopis Germaniæ Noriberge 1649*; sed catalogum episcoporum, & qui eos administrarunt, episcoporum scil., saltem exhibet. Scripsit quoque CAROLVS CARAFA episcopus Auerſanus commentaria de *Germania sacra restaurata Colon. 1639. 8tao.* verum ibi saltem tractat historiam a tempore reformationis usque

usque ad tempora motuum Bohemicorum, & quidem ex stilo curiæ romanæ, cum fuerit homo papalis. Meliori iure huc referendus IO. SCHILTERI *tr. de libertate ecclesiarum Germaniæ Iene 1683. 4to*, in quo historiam ecclesiarum a prima origine pertractauit, sed non omnes materias ad historiam ecclesiasticam pertinentes attigit, magis in enarrandis controuersis imperatorum cum Pontificibus habitis occupatus. Huic addendus GABRIEL, BVCELINVS, qui in *Germania Topo-chrono - Stemmato - Graphica sacra & profana Francofurt. ad Mœnum 1699. fol.* multa ad historiam germaniæ ecclesiasticam facientia inseruit, sed non omnia exhaustit. Qua de causa omnino operæ pretium futurum esset, si quis generalem historiam ecclesiasticam Germaniæ ex genuinis fontibus conscribere adgrederetur. Huic rei inseruire potest IO. CHRISTOPH. LVHNIGII *spicilegium ecclesiast. des teutschen Reichs - Archivs seu Germania sacra diplomatica Lips. 1716. 3. Vol. cum 3. continuat. fol.* Cœpit quoque eiusmodi collectiones & subsidia ad hunc finem maxime inservientia suppeditare BERNARD. FEZIYS Benedictinus & Bibliothecarius Mellicensis in *thesauro anecdotorum nouissimo, seu veterum monumentorum præcipue ecclesiasticorum collectione Augusta Vindelicer. 1721. 3. tom. fol.* Sic & ill. *Dn. a LVDWIG, pro.*

promisit *Germaniam sacram* edere, quam magno desiderio expectamus. Interim commendanda est GODEFRID. HECHTI *Germania sacra & literata*, siue de origine ac progressu rei sacrae atque polioris in Germania doctrinae ex aëo medio commentarii, quibus insigniores scriptores huius rei illustantur *Vitebergæ 1717. 8.* Optandum quoque esset, vt historia ecclesiastica in vsum iuris ecclesiastici, seu illorum, qui ei operam dant, in specie accommodata componeretur. Nam licet studium historiae ecclesiasticae & Theologiae & ICtis sit scitu necessarium; vtriusque tamen diuersus est scopus: illi enim magis solliciti esse debent de accuratiori notitia scriptorum ecclesiasticorum cuiuscunque seculi, historiae symbolorum & factis dogmatum, recensione haeresium & schismatum, actis sanctorum & martyrum, historia conuersionum &c. E contra hi magis inquirere debent in historiam conciliorum, episcoporum, pontificum, eorum canonum & decretalium, item disciplinae ecclesiasticae tam ceremonialis, quam hierarchicae. Quod sane haecenus nemo, quantum mihi cognitum est, ex professo praestitit, cum plerique saltem in explicandis originibus rerum ecclesiasticarum occupati fuerunt. Tale autem opus moliri doctissimum IO. GEORG. FERTSCHIVM, qui variis scriptis iuris ecclesiastici

fiastici inclaruit, relatum habeo. Interim commendandæ sunt *Ill.* IUST. HENNINGI BOEHMERI *Origines præcipuarum materiarum iuris ecclesiastici* ex ultima antiquitate evolutæ & ad studium iuris canonici accommodatæ, quæ *Schiltero* suo *illustrato*, seu emendationibus & additamentis ad *Schilteri* *insit*. *Hale* secunda vice 1720. accefferunt: Et celeb. CHR. MATTH. PFAFFII *origines iur. eccles. Tub. 1719. 4to.* simili modo conscriptæ, quæ huic rei inprimis inserviunt; Ad di quoque possunt laudari BOEHMERI *dissertationes iuris ecclesiastici antiqui ad Plinium secundum & Tertullianum Lipsiæ 1711. 8vo.* in quibus genuinas origines præcipuarum materiarum iuris ecclesiastici demonstravit. Et quidem occasione epistolæ Plinii de rebus Christianorum ad Traianum, I. diff. agit de stato Christianorum die, diff. II. de antelucanis Christianorum cœtibus, III. de confœderata Christianorum disciplina, IV. de coitionibus Christianorum ad capiendum cibum, V. de Christianorum cœtibus in agris & vicis. Porro occasione eorum, quæ Tertullianus in libris de Christianis sui temporis memorat, scripsit diff. I. de differentia inter ordinem ecclesiasticum & plebem, seu inter clericos & laicos, II. de consessu ordinis ecclesiastici & de veteris ecclesiæ statu, III. de iure laicorum sacerdotali, IV. de iure dandi baptismum, Sic &

IUD. ELLIES DU PIN *dissertationes de antiqua ecclesie disciplina* edidit, quæ primum *Parisii* 1686. 4. postea apud *Batavos* 1691. 4. prodierunt, in quibus autor varia iuris ecclesiastici capita ex historia & antiquitatibus ecclesiasticis erudite deducit.

Huc denique referri debet *notitia antiquitatum ecclesiasticarum*, quæ licet sub historia ecclesiastica, in sensu generali sumpta, comprehendi possit, attamen ab ea, specialiter accepta, distincta est, & peculiarem scientiam conficit, quæ in addiscendo & explicando iure ecclesiastico maxime necessaria & utilis est, eamque diversis scriptis excoluerunt

IO. BAPTISTA FERRARIUS, FRANC. BERN. FERRARIUS, STEPHANUS LE MOINE, RICHARD. MONTACUTIUS, HERBERT. THORN-DICEUS, IO. DALAEUS, DAVID BLONDELUS, CLAUDIUS SALMASIUS, IO. BARTHOLD. NIEMEYER, IOACH. HILDEBRAND, IO. MICRAELIUS, BALTH. BEBELIUS, IO. CASPAR SUICERUS, TOB. FFANNERUS, EDMUND. MARTENE, IENCK. THOMASII, PHIL. IACOB. SKLERANDER, alias HARTMANNUS & plures alii. Collectionem variorum scriptorum, qui tam in genere, quam in specie de antiquitatibus ecclesiasticis scripserunt, IO. ALBERT. FABRICIUS publici iuris facere voluit, qui etiam illius delineationem, quam antea VOGTII *Thyfiasteriologia* præmisit, auctiorem postea inseruit *Bibliogr. an-*
riq.

liq. c. 4. n. 11. p. 111. Talemque celeberrimus nos-ter BYDDEUS sub titulo: *Theſaurus antiquitatum eccleſiaſticarum XII. volum.* edere iam meditatur, unde non parum vtilitatis non ſolum in theologiã, ſed & iurisprudentiam eccleſiaſticã redundaturum, facile patet.

§. XXVII.

Huic Iurisprudentiæ adiungenda quoque eſt prudentia politica eccleſiaſtica, quæ eſt prudentia leges eccleſiaſticas iuxta utilitatem eccleſiæ & rei publicæ tam ferendi & emendandi, quam interpretandi & applicandi ſalvis regulis iuſtitia.

Prudentia politica docet utilitatem procurare actionibus hominum licitis, ſalvis legibus & iuſtitia; a qua differt verſutia ſeu falſa prudentia, quæ utilitatem intendit quovis modo & per nefas, ſeu cum læſione aliorum, Ex quo patet prudentiæ veræ politicae adjungendam quoque, vel potius præſupponendam eſſe prudentiam iuris: Nam in omnibus actionibus inſtituendis primum reſpiciendum eſt, an illa actio ſit juſta, & poſtea demum, an illa ſit utilis. Illud docet prudentia iuris, hoc politica. Sicut autem prudentia iuris eſt duplex, vel ſecularis, quæ occupata eſt circa negotia profana, vel eccleſiaſtica, quæ verſatur circa ne-

gotia sacra: & utraque est vel legislatoria, vel iudiciaria, de qua distinctione §. IV. egimus; ita quoque hæc divisio ad prudentiam politicam applicari potest, nam hæc quoque non solum in rebus secularibus, sed & in ecclesiasticis, & quidem tam in legibus ferendis, quam applicandis adhiberi debet.

Et quidem quod prudentiam legislativam attinet, exempli loco fit, si quaestio occurrat, an consistoria, seu iudicia, in quibus causæ ecclesiasticæ separatim tractantur, erigenda, & an in iis clerici adhibendi sint: tunc hæc quaestio secundum regulas prudentiæ politicæ examinanda & decidenda est. Quemadmodum enim consistoria, & quod clerici in iis sint assessores, non sunt absolutæ necessitatis, nisi legibus publicis vel pactis cum statibus provincialibus aliud cautum est, ut docet IO. BRUNNEMANNUS *iur. ecclesiast.* l. 3. c. 1. §. 3. & 5. & IO. FRANC. BUDDEUS *theolog. moral.* P. 2. c. 3. Sect. 7. §. 33. add. si placet, nostrum *tract. de crimine coniurat. Spirit.* c. 8 §. 2. p. 407, sed meræ libertatis, & quandoque expedit, quandoque non; ita hac in re ad regulas expediendiæ respiciendum est. Unde videmus, quod in multis civitatibus, imprimis imperii immediatis, nulla dentur separata iudicia ecclesiastica, vel saltem nulli theologi iis intersint, quia vel iudicia secularia rebus ecclesiasticis expediendis sufficiunt, vel ratio status ad-

fit,

fit, ne forte propter abusum autoritatis clericalis hoc in damnum salutis publicæ vergat; si quidem plebs incauta sæpe plus vatibus, quam ducibus adhærere solet. Econtra in illis civitatibus vel rebus publicis, ubi iudicia secularia propter multitudinem negotiorum res ecclesiasticas simul expedire non valent, & ubi tale periculum non metendum est, recte consistoria erigi, & in iis Theologi assessores consitui possunt. Idem quoque dicendum est, si quæstio occurrat de adiaphoris seu ceremoniis ecclesiasticis vel introducendis, vel mutandis & abolendis. Licet enim tales ritus in se spectati sint indifferentes, & ad necessariam ecclesiæ sustentiam non faciant; attamen cum pro diversitate & ratione status ecclesiæ & reipublicæ tales ritus, vel propter eorum rectum usum profint, vel propter eorum abusum & accedentem superstitionem noceant; princeps utique in hisce adornandis vel mutandis regulas prudentiæ adhibere, & ad expedientiam ecclesiæ & reipublicæ respicere debet.

Eadem prudentia politica requiritur in prudentia *iudiciaria*, seu leges ecclesiasticas interpretandi & applicandi ad causas ecclesiasticas. Quod maxime obtinet in applicatione iuris canonici, cum enim multæ dispositiones iuris canonici inveniantur, quæ utilitati nostræ ecclesiæ & reipublicæ con-

trariantur, tales decisiones caute admittenda, & cum debita prudentia ad nostrum statum applicanda, ac si reperiantur huius saluti adversa, omnino reiicienda sunt. Exemplum est in iure parochiali, ubi tradita iuris canonici non indistincte ad usum ecclesiarum protestantium applicanda sunt, sed cum temperamento prudentiae ecclesiasticae, & ad salutem ecclesiae & reipublicae in primis respiciendum est. Idem quoque obtinet in causis matrimonialibus, cum enim de his multae conclusiones erroneae in iure canonico reperiantur, quae fluunt ex falso & a nostris merito reiecto principio, quod matrimonium sit sacramentum, haec sapienter examinanda, & tunc demum, si utilitati reipublicae non contrariantur, admittenda sunt. Qua de causa talis prudentia politica ecclesiastica in explicatione quatumlibet materiarum iuris ecclesiastici omnino adhiberi debet; ita tamen ut in qualibet materia bene discernatur, quid *iuris* & quid *expedientiae* sit. Hinc omnino operae pretium esset, ut talis prudentia ecclesiastica politica in usum iuris ecclesiastici conscriberetur, in qua illius regulae ex principiis sanae rationis & S. Scripturae deducerentur, exemplis ex historia ecclesiastica omnium saeculorum petitis, & demonstratis, in quibus vel peccatum, vel recte actum sit, illustrarentur, & ad singula iuris ecclesiastici capita applicarentur, quod ipsum

IURISPRUDENTIAE ECCLESIASTICAE. 71

ipsum studio iuris ecclesiastici insigne emolumentum allaturum foret. Equidem scripsit NICOL. VEDELIUS de *prudencia veteris ecclesie*, Amstelod. 1623. 8. & CONRAD. TIBURTIUS RANGO de *prudencia circa errores & haereses ecclesiastico-politica*, Stettini 1699. 12. Verum non tractant prudentiam circa sacra in genere, sed in specie circa haereses, imo illam ex falsis principiis saepe explicant. Majori iure commendari meretur VITI LUDOVICI SECKENDORFI libellus sub tit. *Christen-Staat Lips.* 1706. & IO. FABRICII Theologi Helmstadiensis. *diff. de prudencia ecclesiastica*, quæ extat in eius *amanitat. theolog.* p. 114. qui ad hanc rem illustrandam facere possunt, licet minime eam exhauriant. Huc etiam referri possunt GVIL. ZEPPERI *Politia ecclesiastica tertium edita Herbornia* 1714. & GIBBERTI VOETII *politica ecclesiastica Amstelod.* 1663. quid de iis sentiendum sit, vid. infra §. XXX.

§. XXVIII.

Ex hactenus dictis facile patet differentia iuris prudentiæ ecclesiasticæ a reliquis iurisprudentiæ speciebus: Differunt enim 1) ratione principiorum, 2) obiecti, & 3) finis. Differen-
tia iuris-
pr. eccles.
ab aliis iu-
rispr. spe-
ciebus.

Differt iurisprudentia ecclesiastica a reliquis

1) in principiis. Equidem etiam reliquæ

iurisprudentiæ species, & in primis iurisprudentia civilis, sua principia habent ex iure divino, nec non iustiniano, canonico, legibus imperii cum generalibus, tum provincialibus, ut iurisprudentia ecclesiastica; sed sicut hæc leges partim concernunt profana, partim sacra, ita quoque utriusque iurisprudentiæ principia manent diversa. (2) Differunt potissimum in *obiecto*, iurisprudentia ecclesiastica tractat res sacras, ceteræ vero iurisprudentiæ species pro *obiecto* habent res civiles, seu seculares. Et (3) in *fine*: Iurisprudentiæ secularis finis est solum salus reipublicæ; iurisprudentiæ vero ecclesiasticæ præter beatitudinem reipublicæ finis quoque est salus ecclesiæ scil. externa, ut omnia ordine & decenter in ecclesia peragantur.

§. XXIX.

Eius differrentia a Theologia. Differt quoque iurisprudentia ecclesiastica a Theologia 1) in principiis, 2) *obiecto speciali*, 3) modo considerandi & 4.) *fine*.

Iurisprudentiæ ecclesiasticæ & Theologiæ differentia consistit (1) ratione *principiorum*: Illius principia sunt leges ecclesiasticæ, huius vero S. Scriptura & libri symbolici. (2) ratione *obiecti specialis*, illa tractat saltem externa ecclesiæ, hæc vero etiam interna & spiri-

ritualia seu dogmata fidei. (3) *in modo considerandi*: Utraque quidem considerat res sacras, sed diverso modo, illa sub ratione iusti, hæc sub ratione credendorum. (4) *ratione finis*: Illius scopus est salus civium externa, tam intuitu reipublicæ, quam ecclesiæ; huius autem finis est felicitas & beatitudo hominum æterna, licet & istius finis secundarius quoque sit salus reipublicæ externa I. *Timoth. II. 2.*

Cum vero Iurisprudencia ecclesiastica & Theologia ratione obiecti generalis conveniant, quod utraque scil. tractet res sacras, Canonistæ varia similia huius convenientiæ habent; Sic IO. PAUL. LANCELOTTUS de *comparat. utriusque iuris* dicit, quod Canonista, quasi alter Moses, nunc ascendat in montem cum Theologo, & ibi domini & videntis dei gloriam contempletur, nunc cum iurista descendat in castra humana, tractans necessitatibus populi providere *arg. c. nisi 10. circa fin. X. de renunciat.* Et HOSTIENSIS in *proce. summ. n. 12. in fin.* comparat Canonistam mulo, qui partem capiat ab equo, id est Theologo, partim ab asino, id est Legista. Quæ similia quam absurda fiat, quilibet facile videt.

§. XXX.

Scriptores iuris ecclesiastici, vel iuris-
 prudentiæ ecclesiasticæ systematice sum-
 mæ

Scriptores
 iurispr. ec-
 clest.

in duas classes dividuntur. *ta* ad duas classes referri possunt, quod alii compendia, alii systemata scripserint, & utriusque vel Pontificii vel Protestantis sint.

Scriptores iuris ecclesiastici sunt duplicis generis, alii qui *compendia*, alii qui *systemata* ediderunt. Ad primam classem 1) ex Pontificiis referendi sunt.

a) IO. PAULI LANCELLOTTI I Cti Perusini *institutiones iuris canonici*, in quas multi ex Pontificiis glossas suas scripserunt, quæ coniunctim *Veneriis* editæ sunt, sed parum sani in se continent: His longe præferendæ sunt CASPAR. ZIEGLERI *Notæ* ex ipsis antiquitatum ecclesiasticarum fontibus deductæ, quæ *Vitebergæ* 1699. 4. prodierunt. Easdem cum observationibus aliorum suisque propriis, præcipue arcanae dominationis papalis, episcopalis & clericalis in ecclesia romana detegentibus, denuo edidit Ill. CHR. THOMASIIUS 4. tom. *Hala* 1716. 8. 17. 4. Sic & Ill. BERGERUS *notas in Lancellotum* scripsit, quæ tamen admodum breves sunt.

(b) M. ANTON. CUCCHI I Cti Ticinensis *institut. iur. canon.* primum 1564. postea cum scholiis & animadversionibus SAMUEL. MARESI Theologi Grœningensis *Grœninge* 1660. 4. editæ, quæ talem applausum non invenerunt, licet re ipsa propter brevitatem & propter maius, quod spirant, iudicii lumen illis præferendæ sint.

(c) VA

(c) VALERII ANDR. DESSELIi ICti Lovaniensis *Erotemata iuris canonici* quarta vice *Iena* 1709. 8. prodierunt iuxta ordinem librorum decretalium digesta sunt, quæ licet, tam ob perspicuitatem, quam ob succinctam rerum tractationem æstimanda sint; attamen cum materiæ ex antiquitatibus ecclesiasticis non sint deductæ, parum ad solidam iuris canonici cognitionem & usum protestantium faciunt. Interim B. avus GEORG. ADAM. STRUVIUS animadversionibus adiectis hinc inde usum consistoriorum nostrorum supplevit, quod etiam fecit *Perill. L. B. de LYNCKER* in *analect.* ad hæc *erotemata* *Iena* 1691. 4. editis.

(d) FRANC. de ROYE ICti Andegavenfis *institutions iur. canon.* *Parisii* 1681. 12. *Lipsiæ* 1684. postea *ibid.* 1699. cum notis CASP. ZIEGLERI, quæ eas in multis illustrent emendantque, & ita altero tanto auctiores reddunt, & novissime *ibidem* cum præfatione CHRIST. GODF. HOFFMANNI prodierunt. Ad ordinem institutionum iustin. tribus libris de personis, rebus & actionibus compositæ, & potissimum ad usum ecclesiarum gallicarum directæ sunt, ideo tamen commendari merentur, quod in illis materiæ iuris canonici ex ultimis antiquitatibus ecclesiasticis illustratæ sint.

(e) CLAUDII FLEURY hodierni Galliarum regis præceptoris & confessionarii *institutions au droit ecclesiastique* primum *Parisii*

1688.

1688. postea *Bruxell.* 1722. 2. tom. 8. autor materias ecclesiasticas in tres partes, scil. de personis, rebus & actionibus divisit, easque ex principiis iuris canonici antiqui & historia ecclesiastica deduxit, nec non ad statum ecclesiarum gallicarum applicavit & in fine succinctam delineationem libertatum ecclesiarum gallicarum præ aliis ecclesiis adiecit; ideo autem aliis præferendus est, quod ipse multos abusus romanæ ecclesiæ annotaverit.

(2) Ex reformatis huc referendus est (a) ARNOLDUS CORVINUS a BELDEREN, qui cum adhuc sacris reformatorem esset adductus, licet postea ad Pontificiorum sacra transgressus, anno 1648. scripsit *ius canonicum* per aphorismos & iuxta methodam Institutionum Iustiniani, quod ideo æstimandum est, quod autor materias iuris canonici non solum ex decretalibus, sed & decretis aliisque huius iuris partibus perspicue & distincte explicaverit; unde & curante SAMSTRYCKIO cum eius præfatione recusum *Hale* 1704. 8. & postea cum notis IUSTIHENNINGII BOEHMERI *Hale* 1717. 8.

(b) ANTONIUS MATTHAEI ICRUS Lugdunensis edidit *manuductionem ad ius canonicum Lugduni Batavorum* 1676. 8. quæ licet brevis sit, multa tamen eruditione repleta est, variæque antiquitates ibi occurrunt, sed ad usum confistoriorum nihil facit. (3) Ex

(3) Ex Nostratibus optimus est IO. SCHILTERUS ICtus Ienensis, cuius *instituciones iuris canonici* omnibus aliis præferendæ sunt, quod materias iuris ecclesiastici non solum ex fontibus iuris canonici, & antiquitatibus ecclesiasticis explicaverit, sed & potissimum ad usum Protestantium direxerit, easque iusta & concinna methodo tractaverit, prodierunt sexta vice Iena 1619. 8. His iungi possunt IUSTI HENNINGI BOEHMERI *Schilterus illustratus & continuatus Hale* 1712. & CASPAR. HORNII *additamenta* in has institutiones. Utrorumque observationes ad illustrandum & explicandum autorem commendandæ sunt.

(b) Scripsit quidem IOACH. STEPHANI ICtus Gryphiswaldensis *institutiones iuris canonici*, 1604. 8. sed causas ecclesiasticas ex solis principiis iuris canonici, ommissis antiquitatibus ecclesiasticis explicat, & sæpius tradita iuris canonici indistincte ad statum protestantium applicat, unde eum sæpius castigavit CASP. ZIEGLER in notis adiectis *Lips. 1698.*

(c) Extat quoque CAROL. ANDR. ARTNERI a factis Pontificiorum ad nostra conversi *nucleus iuris canonici Coloniae* (vel potius *Hale*) 1700. 8. ubi ius canonicum ad seriem decretalium tractavit, & ad calcem usum Protestantium cuiuslibet tituli adiecit; sed levis est momenti, & pleraque iuris

pontificii ex Vallensi, iuris autem ecclesiastici Protestantium ex Carpzovio & Brunnemanno exscripsit. Et cum ea de causa non magnum applausum inveniret, mutato saltem titulo, scilicet: *ARTNERI institut. iur. canon. ad sua principia revocati & usu moderno ad iura Protestantium accommo- dato illustrati iterum Hale 1715.* cum IUSTI HENNINGI BOEHMERI *diff. preliminar. de origine & apparatu iuris Canonici* prodiit,

(d) GERHARD GOTTLIEB TITIUS ICtus Lipsiensis edidit *Probe des teutschen geistlichen Rechts Lipsia* secunda vice 1709. 8. hic ius ecclesiasticum methodo arbitraria, neglectis principiis iuris pontificii, & antiquitatibus ecclesiasticis, unice ex principiis iuris naturæ & Scriptorum Protestantium explicavit; multas tamen falsas hypotheses, quæ in foris ecclesiasticis Protestantium ex papatu supersunt, cordate detexit.

(e) IAC. GABRIEL. WOLFII ICtus Halensis scripsit *institutiones iurisprudentie ecclesiasticae in usum tractatus Brunnemanni de iure ecclesiastico adornata Lipsia 1713.* in quibus non solum potiora laudati tractatus momenta in compendium sunt reducta, sed & interiectis utilibus annotationibus illustrata, & aucta: munerum simul, ut & negotiorum ecclesiasticorum origines indicatæ; abusus notati & fines denique tum imperii tum sacerdotii, in negotiis ecclesiasticis, secundum principia genuina directi. Ad

Ad alteram classem pertinent illi, qui *Sy-
stemata* iuris ecclesiastici scripserunt, quo-
rum 1) ex Pontificiis permulti inveniun-
tur, & præcipui eorum sunt ANTON. AU-
GUSTINUS, IO. STREINIUS, FRANCO. ZY-
PAEUS, ANDREAS VALLENSIS, PAVLVS LAY-
MANNUS &c.

Præ omnibus autem estimandus est (a)
LUDOV. ENGEL Procancellarius Academiæ
Salisburgensis, qui edidit *collegium iuris ca-
nonici universi* ordine decretalium septima
vice *Salisburgi 1712. 4.* recusum, quod tam
propter perspicuitatem, quam propter soli-
dam decisionem quæstionum canonicarum,
nec non in praxi auctoritatem sese satis
commendat.

(b) Eandem laudem meretur ZEGERI BERN-
HARDI VAN ESPEN Icti Lovaniensis *ius eccle-
siasticum universum hodierna disciplina, præser-
tim Belgii, Gallie, Germanie & vicinarum pro-
vinciarum accommodatum*, cum aliis eius o-
peribus *Col. 1715. fol.* prodiit. Autor missis
materiis civilibus, quæ in iure canonico oc-
currunt, saltem causas ecclesiasticas tractat,
& ex canonibus conciliorum pontificum
que rescriptis deducit, nec non variis præiu-
diciis illustrat, hinc ad addiscendum ius Pon-
tificium hodiernum valde utilis, & ideo
alii Pontificiis præferendus est, quia ubi-
que ad fontes recurrit, & multos nævos suæ
ecclesiæ cordate aperit.

(c) Huc

(c) Huc referri quoque potest LUDOVICI THOMASSINI, presbyteri oratorii gallicani, *Vetus & nova ecclesia disciplina circa beneficia & beneficiatos Paris. 1688. & Lugduni 1706. 3. Vol. fol.* edita. Hoc opus, quod ex optimis fontibus iuris canonici & antiquitatibus ecclesiasticis desumptum est, non solum materiam beneficiorum, ut titulus indicat, sed & universum fere ius ecclesiasticum exhaurit, ut adeo in explicandis materiis iuris ecclesiastici insignem utilitatem praestet.

Illos scriptores iuris canonici, qui non per modum systematis, sed commentarii ad decretales & reliquas corporis iuris canonici partes scripserunt, quales sunt GONZALEZ TELLEZ, AUGUST. BARBOSA, HENRIC. WAGNERECK, ERNIC. PIRRHING, IAN. A COSTA, ANTON. DADINVS ALTESERRA & alii, brevitatis causa libenter hic praetermitto.

(2) Ex reformatis huc referenda est GISEBERT. VOETII Theologi Vitraiectini *Politica eccles. III.* Partibus, quae tamen IV. Volumina conficiunt, constans, quae *Amstelod. 1663. & seqq.* annis prodiit: in qua autor pleraque iuris ecclesiastici capita ex antiquitatibus erudite eruit; sed licet hic autor obariam lectionem, quae ibi reperitur commendandus sit, attamen cum magna circumspeditione legendus & excerpendus est, quia multas doctrinas papizantes habet, quod bene demonstravit LVDOV. MOLINAEVS

NAEVS sub nomine ficto LVDIOMAEVS COLVINVS tr. *Papa Ultraiectinus seu Mysterium iniquitatis a Gisberto Voetio reductum Londini 1688. 4.*

(3) Ex Nostratibus primum inter systemata iuris ecclesiastici locum occupat (a) BENEDICTI CARPZOVII ICI Lipsiensis *iuris prudentia ecclesiastica seu consistorialis Lipsiae 1708. fol.* in qua autor quaestiones tam de personis, quam de rebus ecclesiasticis in praesentia Protestantium occurrentes ex principiis iuris canonici & ordinationibus ecclesiasticis imprimis Saxonice explicat, praesentibusque Consistoriorum Saxonice confirmat: Cuius maximus & communis in consistoriis Protestantium etiam extra Saxoniam hodie solet esse usus; licet non negandum sit, multa ibi occurrere, quae accuratius examen desiderant, quod autor tam ob rerum tunc temporis statum, quam quod alia negotiis districtus fuerit, praestare non potuit. In eius supplementum edidit ANDRE BEYERVS *additiones Dresdae 1718. fol.*

(b) Huic iungendus est IO. BRVNNE-
MANNI ICI Viadrini tractatus posthumus
de *iure ecclesiastico*, multis supplementis ad-
auctus a SAM. STRYCKIO ex edit, nova *Wi-
teberge 1721. 4.* in quo auctor quicquid ad
statum ecclesiarum evangelicarum & usum
consistoriorum facit, egregie explicat, mul-
tosque *abusos & abusus* tam in ecclesiis,
E quam

quam Consistoriis Protestantium adhuc hodie occurrentes, cordate aperit, & sapius CARPZOVIUM castigat.

(c) Huc quoque referendus est HENRICI LINCKII ICTi primum Ienensis, postea Altortienfis *commentarius in decretales Noribergae 1697. 4.* posthumus, in quo autor materias iuris canonici secundum seriem titulorum decretalium perspicue explicat, & in quantum ius ecclesiasticum Protestantium cum iure pontificio convenit, vel ab eo discrepat, ubique demonstrat.

(d) Post hunc commendanda est FRID. GOTTLIEB STRVVI ICTi Ienensis *introducilio ad praxin iuris canonici Ien. 1715. 4.* in duas partes distributa. In priori autor controversias iuris canonici iuxta ordinem decretalium diligenter evoluit, easque conciliatis textibus obstantibus solide decedit: in posteriori autem multos singulares casus iuris ecclesiastici proponit, eosque responsis variorum dicasteriorum propriisque obseruationibus illustrat.

(e) Huc pertinet etiam IVLII BERNHARD de ROHR *Vollständiges Ober-Sächsisches Kirchen-Recht Lipsia 1723. 4.* ubi autor materias ecclesiasticas, omisis principiis iuris canonici & antiquitatibus ecclesiasticis solum ex principiis iuris divini & ordinationum ecclesiasticarum Saxonicarum, tam Electoralium, quam Ducalium, nec non opinionibus doctorum methodo arbitraria pertractauit, & potissimum ad vsum Consistoriorum Saxonicarum accommodauit, nec non multa, quae post Carpzouium mutata sunt, supplevit emendauitque: quod opus praeipue in foro Saxonico versantibus valde conducit.

(f) Prae omnibus autem eminet IVSTI HENNINGI BOEHMERI ICTi Hallensis *Ius Ecclesiasticum Protestantium Iena 4.* in quo autor singulas iuris ecclesiastici materias iuxta ordinem decretalium ex ipsis principiis iuris canonici & ordinationum

num ecclesiasticarum, nec non historiarum antiquitatumque sacrarum monumentis, accurate eruditeque explicat, & hodiernum iuris pontificii in terris protestantium usum solide ostendit, insertis variis responsis & sententiis iuridicis nec non observationibus practicis: quod opus omnibus in schola pariter ac foro versantibus utilissimum est. Et quidem primum Volumen prodiit 1714. alterum 1717. tertium 1722. & quartum mox edendum maximi cum desiderii ardore anhelamus. Iungendum quoque est Eiusdem *Ius parochiale*, quod iam tertia vice prodiit Hale 1721. in quo autor ius ecclesiasticum in hoc capite ad fundamenta genuina revocat, & a falsis principiis aliisque abusibus repurgat.

De aliis scriptoribus & quidem specialibus iuris canonici, qui plura scire desiderat, conferre potest celeberr. BURCH. GOTHELF. STRUVII *Bibliothec. iur. selectam*, quam doctissimus CHRISTIAN. GOTTLIEB BUDERVS longe auctiorem edidit, *tot. c. 13.*

§. XXXI.

Quod methodum iurisprudentiæ ecclesiasticæ attinet, illa varia est: alii enim ordine decretalium, alii ordine Institutionum Iustinianearum, alii methodo arbitraria, quæ etiam optima est, modo sit facilis & bene coherens, ius ecclesiasticum tractant.

Sicut in omnibus scientiis ad earum accuratam cognitionem acquirendam necessaria est certa methodus eas tractandi, seu ratio, qua ad propositum finem, per media legitima ordine commodo ducimur; ita eadem quoque requiritur in tractanda & addiscenda Iurisprudentia ecclesiastica. Qualem ordinem scriptores iuris ecclesiastici §. *precedenti* recensiti re-

84 PRÆNOTIONES IURISPR. ECCLES.

nuerint, id ibidem dictum est. Interim non contemnenda est methodus eorum, qui ius ecclesiasticum ita tractant, vt præmissis iurisprudentiæ ecclesiasticæ generalibus, scil. de eius definitione, diuisione & natura, origine, progressu & vsu iuris canonici, nec non eius obiecto scil. ecclesia, huiusque potestate & iure principis circa eam, illud in duas partes diuidunt, nempe de iure personarum & rerum, ad easque omnia iuris ecclesiastici capita referunt, qualem methodum, vt pote facilem & satis convenientem, felici successu elegit JO. SCHILTERVS in *institut. iur. canon.* Hoc de aliis scriptoribus, qui ius ecclesiasticum iuxta ordinem decretalium tractarunt, notandum est, quod sæpe causas civiles immisceant; quæ licet sæpius in iure canonico in primis in decretalibus occurrant, minime tamen ad ius ecclesiasticum pertinent, sed potius ad tractionem iuris ciuillis referendæ sunt, in quæ tales causæ etiam ex iure canonico, quatenus hoc vel eum iure ciuili conuenit, vel ab eo discrepat, explicari & decidi solent & debent. Vnde ex hac quoque ratione æstimandus est SCHILTERVS, qui in *institut. iur. canon.* a causis ciuilibus in iure canonico occurrentibus in totum abstrahit, & saltem de causis ecclesiasticis agit; licet in eo quoque notandus sit, quod nonnullas causas ecclesiasticas necessarias omiserit, aliasque sapius obscure & insufficienter tractarit, quin in iis multa falsa principia & erroneas conclusiones admiserit, vt indicavi in *programme de prerogatiua iuris canon. præ iure iustinian.* §. 12. p. 23. Quæ de causa omnino optandum esset, vt tale compendium iuris ecclesiastici, quod ex principiis hæctenus recensitis, adhibitis necessariis & suppediatis subsidiis, observatisque iis, quæ in aliis desiderantur, abstrahendo a causis ciuilibus desumptum, & saltem ad statum ecclesiarum Protestantium accommodatum esset, concinnaretur, quale conscribere, si deus vitam & vires concederet, constituumus.

155 194

ULB Halle

3

006 357 13X

12

3

IO. ERNESTI FLOERCKII,
I. U. D.
PRÆNOTIONES
IVRISPRVDENTIÆ
ECCLESIASTICÆ

IENÆ,
Apud IOANNEM FELICEM BIELCKIVM,
M DCC XXIV.

